॥ॐश्रीकृष्णअगाधअनंतायनमः॥ ॐनमोसद्गुरुखांबसूत्री॥
जैसा [illegible]लक्षपुतळ्यांयंत्री॥ नाचवीसिनिजतंत्री॥ प्राचीनदोरी
[illegible]गांवे॥१॥ दोरीधरिखीदीसोनंदीसी॥ परिपुतळ्यास्वयेंनाचविसी
[illegible]लाघवीकैसाहोसी॥ अलिप्ततेसीसर्वदा॥२॥ तेथेंजैसीजा
[illegible]मूर्तस्थिती॥ तेभूतनाचेतैसारीती॥ तेनाचतीचेतनाशक्ती॥
[illegible]हातीविण[illegible]॥३॥ जेवींकांअचेतनलोहातें॥ चुंबकरव
[illegible]सामर्थ्यें॥ तेवीतूंसकळभूतातें॥ निजसत्तेंनाचवीसी
॥[illegible]सदानाचतीपरतंत्र॥ तरिअभिमानाचेंबळथोर॥
[illegible]दलुकार॥ आपलीस्वतंत्रम्हणवीती॥५॥ आपली
सत्ता[illegible]अतिशातें॥ आपलकर्मकुशळकर्मकर्त्ते॥ इतरमूर्खे
॥१॥

समस्तें॥ पेस्या[illegible]अभिमानातेंवा[illegible]ती॥६॥ एवंदेहाभिमानाचेनिक
तें[illegible]निअणुत्यांअकर्तृत्वातें॥ स्वयेंपावलेंकर्मबंधातें॥ जेवीं
स्व[illegible]विषबाधा॥७॥ स्वप्नीअतिशयेंवाढलेंविष॥ आतांउत
रलेंजि[illegible]एष॥ तेवींबंधमोक्षदेरव॥ सत्यलेंमूर्खमानिती॥८॥ हेतुझी
खांबसूत्रीचीकळा॥ मिथ्यासत्यलेंदावीसीडोळा॥ हाअतिश
येंअगाधमोहकळा॥ तुझीअनर्कलीजातर्केंना॥९॥ अचेतनी
चेतनधर्म॥ प्रत्यक्षदाविसीसुगम॥ हेचितुझेनिकेंवर्म॥ कर्तानि
र्मअकर्त्ता॥१०॥ अकर्त्तातूंचिहोसीकर्त्ता॥ कर्त्ताहोतसातां
अकर्त्ता॥ हेनतुझीखांबसूत्रता॥ नकळेसर्वथाकोणासी॥११॥ तु
झीमायापाहोजातां॥ तोचितोमायेनेंग्रासिलातत्वता॥ असा

तुज[illegible]ीपाहोल्लणलां ॥ तेहींतलावस्थामायेची ॥ १२ ॥ ऐसेंतूझें
खांबसूत्र ॥ अकळनकळेगाचरित्र ॥ देखोनेदूनिनिजसूत्र ॥
भूतेंविचित्रनाचवीसी ॥ १३ ॥ तूझेनिजग्रहोयजाये ॥ परिम्यां
दांसहेंगवेंनोहे ॥ ऐसातूझाखेळपाहें ॥ कोणेंकायलक्षावें ॥
१४ ॥ यापरिखेळुवाढवीसी ॥ सर्वांचिविकल्पुनिमोडिसी ॥ वि
कारमहत्तत्वसांटवीसी ॥ हेकर्तलग्नांगांसीनलगतगेलें
॥ १५ ॥ याचेंमुख्यत्वेंमूळलक्षण ॥ तुझेंकृपेंविणजाण ॥ तुझी
कृपाजालियापरिपूर्ण ॥ जानिजनार्दनप्रगटेपै ॥ १६ ॥ जनिप्र
गटल्याजनार्दन ॥ तद्रूपहोइजेआपण ॥ हेमूळीचिनिजखु
ण ॥ तेथेंमीतूंपणरिघेना ॥ १७ ॥ मीतूंपणेंविणप्रसिद्ध ॥ जनि ॥ २ ॥

जनार्दननिजानंद ॥ त्याचेंकृपेंस्तवविषद ॥ श्रीभागवतशुद्धवा
खाणीलें ॥ १८ ॥ तेथेंएकविसाव्याच्यांअंती ॥ वेदत्रैकांडलक्षार्थ
स्थीती ॥ ब्रह्मएकचिनिश्चिती ॥ अद्वयस्थितीअविनाशी ॥ १९
॥ हेवेदार्थसारनिरूपण ॥ एकतांउद्धवापावलीखुण ॥ ब्रह्म
एकाकीपरिपूर्ण ॥ दुजेंनविणसंचलें ॥ २० ॥ वेदवादेंब्रह्मएक
॥ स्वानुभवेंतेंचिदेख ॥ तरीज्ञातेरूचीजनलोक ॥ केवीक
विलेंअनेकबोलती ॥ २१ ॥ येचिआशंकेलागीजाण ॥ उद्धवें
स्वयेंमांडिलाप्रश्न ॥ परिपोटांतीलभिन्नखुण ॥ उगाश्रीकृ
सनलावा ॥ २२ ॥ मीजालोजिब्रह्मसंपन्न ॥ हेएकतांमाझें
वचन ॥ निजधामानिघेतश्रीकृष्ण ॥ मगहेदर्शनमजकें

भा० ए० श्री०

३ चें ॥ २३ ॥ ऐसी या कां कुळती जाण ॥ संशये विण करी प्रश्न ॥ तें वि
षइं ऐक तां कृष्णवचन ॥ सुखसमाधान भोगी तू ॥ २४ ॥ एवं कृष्णा
चें मनीं आणिक ॥ उद्धव मीं दोघे एक ॥ मिथ्या वियोगाचें दुःख ॥ हें क
ळेनव प्रश्न सांगे ॥ २५ ॥ बावीसावे अध्याइं देख ॥ तत्वसंख्या सांगे
आवश्यक ॥ प्रकृतीपुरुष विवेक ॥ जन्ममरण द्योतक प्रकार
॥ २६ ॥ आत्मा एक की अनेक ॥ आणी तत्वसंख्या विवेक ॥ हे
कळाविया निष्टंक ॥ उद्धव देखपुसतु ॥ २७ ॥ उद्धव उवाच ॥ क
ति तत्वानि विश्वेश संख्यातान्यृषिभिः प्रभो ॥ नवैकादश पंच
त्री एयात्थत्वमितिशुश्रुम ॥ १ ॥ टीका ॥ विश्वात्मका विश्वेश्वरा
॥ विश्वधारका विश्वंभरा ॥ विश्वसाक्षी विश्वकारा ॥ विश्वैक ॥ ३ ॥

सुंदरा श्रीकृष्णा ॥ २८ ॥ तुज विश्वात्मक ह्मणतां ॥ जडमलिन एक
देशीता ॥ आलीह्मणसी अज्ञानता ॥ या लागी प्रभुतां उपपाद ॥
२९ ॥ दीसें जन्ममलिन अज्ञानता ॥ ये मायेस्तव होती तत्वता ॥ ति
मायेचा तूं नियंता ॥ हे अगाध प्रभुता पै तुझी ॥ ३० ॥ ऐसीयास
बोध न होता ॥ विनउनि स्वामी सारंगधरा ॥ तत्वसंख्याचा विचा
रा ॥ निजनिर्धारा पुसतु ॥ ३१ ॥ श्री जे तपसामर्थ्ये समर्थ थोर
॥ अनागत दृष्टि ऋषेश्वर ॥ त्यांची सत्वसंख्या विचित्र ॥ पृथक
पृथकार बोलती ॥ ३२ ॥ तत्वसंख्यां इत्थंभूत ॥ येकुनिसा मा
अध्यायांत ॥ तुह्मी निरूपिला तत्वार्थ ॥ तो चि उत्तान्त सांगत ॥
३३ ॥ चौदावे श्लोकीचा निरूपणी ॥ हे अठावीस तत्वगणनी ॥

भा०ए०

॥४॥

श्री०

सांगितली सारंगपाणी ॥ मज त्यागोनि निश्चित ॥ ३४ ॥ ऐकें तत्व
संख्येचा विचार ॥ प्रकृती पुरुष महदहंकार ॥ पंचमहाभूतें
थोर ॥ हा संख्या प्रकार नवाचा ॥ ३५ ॥ दाहा इंद्रियें अकरावें
मन ॥ पंचवीस येती निगुण ॥ हे अठावीस तत्व संख्या गणना ॥
स्वमुखें आपण निरूपीलें ॥ ३६ ॥ या परि गा लक्ष्मीपती ॥ हें मु
ख्य तत्वें तुझी तत्वोक्ती ॥ आगता ऋषीश्वराची युक्ती ॥ एक तुज
प्रती सांगेन ॥ ३७ ॥ श्लोकः ॥ केचित्षड्विंशती प्राहुरपरे पंच
विंशती ॥ सप्तैके नवषट्के चित्त्वार्येकादशापरे ॥ २ ॥ केचित्स
प्तदश प्राहुः षोडशैके त्रयोदश ॥ एतावत्वं ही संख्यानामृष ॥४॥
यो यद्विवक्षया ॥ ३ ॥ टीका ॥ येथें तत्व संख्या मतवाद ॥ ऋषीश्व

रामाजि वेवाद ॥ तें वेवादाचें शब्द ॥ ऐक विशद सांगेन ॥ ३८ ॥ येकु
ल्लणे तत्वें सवीस ॥ दुजा ल्लणे तेवीस ॥ बहु बोलाव्या नाहीं पें
स ॥ तत्वें नव विस नेमस्थ ॥ ३९ ॥ तीजा ल्लणे तुल्ली येथें ॥ कैसे नि
वाडवाल मत ॥ तत्वें नेमस्थ चि सात ॥ केची बहुत बोलतां ॥
४० ॥ एकु ल्लणे हे अभिनव ॥ बोलतां न लाजती मानव ॥ हे धा
बोलाचि लव सव ॥ तत्वें नव नेमस्थ ॥ ४१ ॥ तव ह्या सोनि बोलि
लायेक ॥ आपें सज्ञान जालें लोक ॥ मिथ्या बहु तत्व जल्पक ॥
तत्वें षट्के नेमस्थ ॥ ४२ ॥ येकु ल्लणे परते सरा ॥ नेणा तत्व सं
ख्या विचारा ॥ तत्वें ने मालि चित्र करा ॥ बडबड सैरा न करावी ॥ ४३

दुजा ह्मणें तत्व विचारा ॥ नेणों निर्धारिती अहंकारा ॥ पुसोनियां
थोर थोरां ॥ तत्वें सतरा नेमस्त ॥ ४४ ॥ येकु ह्मणें पुरुस्तीब ळा ॥ को
षर्थी पिट ला कपाळा ॥ न कळे भगवंताची लीळा ॥ तत्वें सोळा ने
मस्थ ॥ ४५ ॥ आणीक ह्मणें यां ...र्वितापोरा ॥ कोण पुसे तत्व विचा
रा ॥ तत्वें नेमस्थ चितेरा ॥ निजनिर्धारा म्यां केला ॥ ४६ ॥ येकु ह्म
णें सांडि चातुरी ॥ तत्व नेमस्त विचारी ॥ दुजा ह्मणें याका श्याकु
सरी ॥ तत्वें निर्धारी दोन्हीची ॥ ४७ ॥ तीजा ह्मणें वाजट लोक
॥ को णें धरावें याचे मुख ॥ निज निर्धारी तत्व येक ॥ येकाचे
अनेक विस्तार ॥ ४८ ॥ एवं मतपराना नामती ॥ ऋषीश्वरों वेवि
त युक्ती ॥ तू ह्मात त्व वादाची निश्चिती ॥ कोण द्रुष्टं भूतमानो ॥५॥
वी ॥ ४९ ॥ श्लोकार्द्ध ॥ गायंति एथ भायुष्मानृद्दं नोव कुमर्हसी
॥ अ टीका ॥ तूं निज आत्मा परमेश्वर ॥ तुज जाणे वया ऋषेश्वर ॥
वेचुनि युक्तिचें संभार ॥ तत्व विचार बोलती ॥ ५० ॥ स्वामीनें सां
गितलें तत्व येक ॥ ऋषेश्वर बोलती अनेक ॥ ये चिविषीचें नि
ष्टंक ॥ मज अवश्य कसांगावें ॥ ५१ ॥ एवं यात त्व निश्चयासी ॥
मज सांगावया योग्य होसी ॥ ऐसा विनविला ऋषीकेशी ॥ तो
उद्धवासी तुष्टला ॥ ५२ ॥ जे जे ऋषीश्वर बोलती ॥ ते ते तत्वें स
त्य होती ॥ हे सर्वज्ञ ह्मा तें जाणती ॥ तो चि अर्थी हरि बोलें ॥ ५३
॥ श्री कृष्ण उवाच ॥ श्लोक ॥ युक्तं च संति सर्वत्र भाषंते
ब्राह्मणा यथा ॥ मायां मदीया मुद्गृह्य वदतां किं नु दुर्घटं ॥ ५ ॥

॥६॥ टीका॥ ज्याचें निजमतें जैसें ज्ञान॥ तो तैसेंक रीत व्याख्यान॥ यालागीं तू
बोलिली ब्राह्मणें॥ ते सत्य जाण उद्धवा॥५४॥ जरी अवघी मतें प्र
माण॥ तरी कां करावें मतखंडन॥ उद्धवा तूं ऐसें न म्हणें॥ ते मी
निजखुण सांगेन॥५५॥ अघटघटी माझी माया॥ जे हरीहरा
न ये आया॥ जे नाथिलें वाढउनियां॥ लोकत्रया भूलवी॥
५६॥ ते मायाधर्में निरुतें॥ ऋषेश्वर निजमतें॥ जो जो जे जे बो
लेल जेथें॥ ते ते तेथें घडे सत्य॥५७॥ केवळ दोराचा सर्पा
कार॥ का श्वेत कृष्ण कीं रक्ताधार॥ ज्यास जैसा भ्रमाकार
॥ त्यासी साचार तो तैसा॥५८॥ तेवीं आत्मतत्त्व येकचि जा
ण॥ अविकारि निजनिर्गुण॥ तेथें नाना तत्त्वांचें व्याख्यान॥ ॥६॥

बोलती ब्राह्मण मायायोगें॥५९॥ ते मायेचा मादक सुसान्नि॥
नाना वाग्वाद स्वमती॥ त्याची वादाची वादस्थिती॥ एक तुज
प्रती सांगेन॥६०॥ श्लोक॥ नैतदेवं यदात्थत्वं यदहं वच्मि तत्तथा
॥ एवं विवदतां हेतुं शक्तयो मे दुरत्ययाः॥५॥ टीका॥ माझे मायेचें
प्रबळ बळ॥ तेणें अभिमानु अतिसबळ॥ वाढउनि युक्तीचें
वाग्जाळ॥ करिती कोल्हाळ वाग्वादीं॥६१॥ प्रबळ शास्त्रश्र
वणाभिमान॥ तूं हें वचन तो अप्रमाण॥ मी बोलतो तें हि
प्रमाण॥ पत्रावलंबन केलें से॥६२॥ सत्त्वरजादि गुणोत्प
त्ती॥ माझे मायेचा अनंत शक्ति॥ तेणें गुणक्षोभें वेवादी नी॥
स्वमत व्यक्ति अभिमानें॥६३॥ श्लोक॥ यासां व्यतिकराद्

भा०ए०

७ ॥

सीध्दिकस्योवदतांपदं ॥ प्राप्तेशमदमेप्येति ॥ वादस्तदनुश
म्यति ॥ ६३ ॥ टीका ॥ गुणक्षोभें अभिमान ॥ विकल्प उपजवी ग
हन ॥ विकल्पेंपुढीचेंछलन ॥ करीआपणअतिवादें ॥ ६४ ॥
सांडितांगुणक्षोभविलास ॥ रजतमाचाहोयऱ्हास ॥
सत्ववृत्तीचानिजप्रकाश ॥ अतिउल्हासशमदमाचा
॥ ६५ ॥ शमदमाचेंनिजवृत्ती ॥ संकल्पविकल्पेंसीजा
ती ॥ वादअतीवाद उपरमती ॥ जेवींसूर्यप्रतीअंधा
रें ॥ ६६ ॥ सर्वज्ञातेंजेगाहोती ॥ तेनानागतलाचातलो
ती ॥ स्वयंविवंचुजाणती ॥ ऐकतुजप्रतीसांगेन ॥ ६७ ॥ ॥७॥

श्लोक ॥ परस्परानुप्रवेशात्तत्वानांपुरुषर्षभः ॥ पौर्वा
पर्यप्रसंख्यानंयथावक्तुर्विवक्षितं ॥ ७ ॥ टीका ॥ देवगुरु
पासीशास्त्रपाठ ॥ करुनिसाधिलीनिजनिष्ठा ॥ ऐ
कउध्दवापुरुषश्रेष्ठा ॥ त्रिषवरिष्ठापुरुषोत्तमा ॥ ६८ ॥ त
त्वगणनेचेंजेलेखे ॥ येकाचेथोडेंपेकाचेंअधिक ॥ त
अनुप्रवेशावोळखा ॥ येकामाजिएकउपजती ॥ ६९ ॥ त
त्यापासूनितत्वेंहोती ॥ कारणरूपकार्याचीस्थिती ॥
अंतीजेथिलतेथेंप्रवेशती ॥ हेतत्वोपपत्तिउध्दवा ॥ ७० ॥
॥ पूर्वस्थितजेतें कारण ॥ त्यापासुनिउपजे तेंका

॥८॥ र्जाणे ॥ हे कार्यकारणाचें लक्षण ॥ तत्वविचक्षण बोलती ॥
७१ ॥ येथें वक्त्याचें जैसें मनोगत ॥ तैसी तत्वसंख्या होत ॥ कार्या
कारणें येक केंगणित ॥ तत्वसंख्या तेथें थोडी ची ॥ ७२ ॥ येक
तें कार्यकारण ॥ गणितां आणिती भिन्नाभिन्न ॥ तेथें तत्वसं
ख्या अधिक जाण ॥ हीयगणेना तद्ववा ॥ ७३ ॥ एवं कार्यका
रण भिन्नाभिन्न ॥ तत्वसंख्या थोडी बहुत होणें ॥ हे तत्व व
क्त्याची लक्षणें ॥ तूज कारणें सांगितलीं ॥ ७४ ॥ ये विषि विषीं
ची उपपत्ती ॥ स्वयें सांगता हे श्रीपती ॥ कार्यकारण निज यु
क्ती ॥ उद्धवा प्रती निवाडें ॥ ७५ ॥ श्लोक ॥ येकस्मिन्नपि ॥८॥

दृश्यंते प्रविष्टानीतराणि च ॥ पूर्वस्मिं वा परस्मिन्वा तत्वे तत्वानि
सर्वशः ॥ ८ ॥ टीका ॥ आकाशापासुनी वायु जाला ॥ तो गगनावेगळा
नाहीं गेला ॥ वायुपासुनि अग्नि जाला ॥ तेथें प्रवेश जाला दो
न्हीचा ॥ ७६ ॥ अग्नीपासुनि जालाजळ रसु ॥ त्यामाजि तिहींचा
निवासु ॥ जळापासुन पृथ्विचा प्रकाशु ॥ तिमाजि प्रवेशु चहु
चा ॥ ७७ ॥ तैसें कार्य आणि कारण ॥ परस्परें अभिन्न जा
ण ॥ जेवीं लेणें आणि सुवर्ण ॥ वेगळे पण येक लें ॥ ७८ ॥ जेवी
आणि तंतु पट ॥ दोन्ही दीसे एक वाट ॥ तेवी कार्यकारण स
कट ॥ दिसे पट अभिन्नत्वें ॥ ७९ ॥ साखरे चि नारीळें

भी०ए०
९॥

केळी॥परीसास्वरत्नानां हो मुकळी॥तेवी कारणचि कार्य जाली॥असतांसंचली कारणें ॥८० जेवी कांरस्वि चामृत्पिंड॥ मृदपिंडीअनेक भांड॥हो तां घडे गाडगें उदंड॥मृत्तिका अखंड सर्वामाजि॥८१॥तेवी कारणी कार्य विशेषु॥कार्यासी कारण लेपकासु॥हा परस्परानुप्रवेसु॥अनन्याविलासु अखंडले ॥८२॥एवं कार्य आणि कारण॥होय भिन्न आणि अभिन्न॥ तेणें तत्व संख्या लक्षण॥घडे जाण न्यूनाधिक्य॥८३॥ श्लोक॥पौर्वापर्यमतोमीषां प्रसंख्यानमभीप्सतां॥ यथाविविक्तं यद्वक्त्रं गृह्णीमोयुक्तिसंभवात्॥९॥ ॥९

टीका॥म्यां सांगितलें तैसें जाण॥तत्व संख्या अधिक न्यून॥ होय आवया हेचि कारण॥वक्ताची ज्ञान विवक्षा॥८४ जैसे ज्या सी असे ज्ञान॥इछित मनाभिमान॥तैसें तैसें तत्वाख्या न ऋषीश्वर जाण बोलती॥८५॥जो बोले ज्या मतें युक्ती॥तें तें घडे त्या मत संमती॥हें मी जाणें सर्वज्ञ श्रीपती॥याला गी त्या युक्ती मी ही माजी॥८६ जें बोलले ऋषिजन॥सर्वी सत्य तें वि वंचन॥उद्धवा तुज मी सांगेन॥सावधान अवधारि॥८७॥ श्लोक॥अनाद्यविद्यायुक्तस्य पुरुषस्यात्मवेदनं॥स्वतो न सं भवादन्यस्तत्वज्ञो ज्ञानदो भवेत्॥१०॥टीका॥प्रकृतिपुरुषम

हन्तत्वयेसें ॥ अहंकारु आणि महाभूतें ॥ इंद्रियें विषयेसमवेतें
॥ हेंतत्वेंनिश्चितपंचवीस ॥ ८८ येथेंपुरुषाचेंनिभिन्नजीवदे
गळागणूनिजाण ॥ तत्वसंख्यालक्षण ॥ केलिंसंपूर्णसव्वीस ॥
८९ ॥ जीवाचेंभिन्नत्वकारण ॥ अनादिअविद्येस्तवजाण ॥ ये
उनिठेलांदेहाभिमान ॥ कर्मबंधनदृढजाले ॥ ८९ ॥ अहंक
त्वेंघेणचाखटाटोप ॥ तेणेंआंगींआदळेपुण्यपाप ॥ विसर
लेनिजस्वरूप ॥ विषयलोलुप्यवाढविता ॥ ९० ॥ लागलेंब
द्धतेंचबंधन ॥ नकरवेकर्मपाशछेदन ॥ त्यांचेंउद्धारला
गीजाण ॥ ज्ञानदातासर्वज्ञईश्वर ॥ ९१ ॥ गुरुद्वारापावि
जेज्ञान ॥ तेथेंईश्वराचाआभारकाय ॥ येथेंईश्वरकृपेवि ॥ १०

ण ॥ सद्गुरुजाणभेटेना ॥ ९२ ॥ जालियासद्गुरुप्राप्ती ॥ ईश्वरकृ
पेविणनघडेभक्ती ॥ सद्गुरुतोचिईश्वरमूर्ती ॥ वेदशास्त्रा
थींसंमत ॥ ९३ ॥ गुरुईश्वराभिन्नपण ॥ देखेतोनागवला
आपण ॥ एवंईश्वरानुग्रहेंजाण ॥ ज्ञानसंपन्नहोयजीव ॥
९४ ॥ गुरुनिःसंगतल्लीज्ञानास्थिती ॥ तेईश्वरकृपेविण ॥ २५
चित्ति ॥ ऐसावेनासाधकाप्रतीती ॥ जाणनिश्चितिउद्धवा
॥ ९५ ॥ जीवन्यामकईश्वरनियंता ॥ जीवअज्ञानतोज्ञान
दाता ॥ जीवपरिछिन्नएकदेशिता ॥ ईश्वरसर्वथासर्वग
ती ॥ ९६ ॥ जीवहीनदीनअज्ञान ॥ ईश्वरसमर्थसर्व

भा०ए॰
॥११॥

॥ जीवासी दृढ कर्मबंधन ॥ ईश्वर तो जाणे निःकर्म ॥ ९७ ॥ एवं ई
श्वर कृपेनें जीवासी प्राप्त होय ज्ञान ॥ या लागी ईश्वरा हुनि जी
व भिन्न या हेतु ॥ ९८ ॥ जरी ऐसी करितां कर्माचरण ॥ जीवासी
प्राप्त होईल ज्ञान हे सर्वथा न घडे जाण ॥ जडत्व पण कर्मा
सी ॥ ९९ ॥ कर्म स्वरूपें जड अचेतन ॥ त्यासी चेतविता ई
श्वर जाण ॥ तेन करितां ईश्वरार्पण ॥ ज्ञानदाता कोण कर्मा
सी ॥ १०० ॥ कर्मासी जडत्वें नाही सत्ता ॥ कर्म क्रियेचा ईश्वर
ज्ञाता ॥ ईश्वरु वि कर्मफळदाता ॥ कर्म चेतविता ईश्वरु ॥
१ ॥ जीवासि ज्ञानसायुज्यता ॥ कां स्वर्ग भोगफळदाता ॥ अथ ॥११

ऐसे नियां देवादि देवो ॥ ६ ॥ स्वमहिमा न पावो ॥ समूळ पाल्हाळ हो सांग
[illegible] ५० ॥ अद्वय लें परिपूर्ण ॥ प्रकृति पुरुष भिन्न ॥ हे आकळल्या
निज ज्ञान ॥ ६ ॥ बंधन बाधीना ॥ ५१ ॥ दोन्ही जाणवया पूर्ण ॥ प्रकृती
पुरुष विवेचन ॥ उद्धवें न करितां प्रश्न ॥ स्वयें श्रीकृष्ण सांगतु ॥ ५२
भक्त अंतर ... व जाणता ॥ या लागी अंतर्यामी तत्वता ॥ तो निज भ
क्तीचिया स्वार्था ॥ पूर्ण परमार्था सांगत ॥ ५३ ॥ निज भक्ताचें मनो
गत जाणोनि या श्रीकृष्णनाथ ॥ करावया भक्तांचे हित ॥ कृपेनें सां
पाळु ॥ ५४ ॥ आशंकेचे निरूपण ॥ उद्धवें न सांगतां चि जा
नियां श्रीकृष्ण ॥ कृपा निरोपण निरोपी ॥ ५५ ॥ जगीं ध
वाचे ॥ कृष्णदेव तनतिहिं लोकींचे ॥ कृपावा रसो निसा

रुषाचें निज सांगे ॥ ५६ ॥ कृष्ण ज्यासी ह्मणें तारिन ॥
...सावतरला जाण ॥ करावया जगाचें उद्धरण ॥ कृपें श्री
...बोळतु ॥ ५७ ॥ धेनुवत्साचेनि लोभें ॥ जे विघरापुर ते दुभे ते
वि उद्धवाचे वाल्लंभें ॥ जगपद्मनाभें उद्धरि ॥ ५८ ॥ श्रीभगवा
नुवाच ॥ श्लोक ॥ अथ ते संप्रवक्ष्यामि सांख्यं पूर्वैर्विनिश्चि
४ टी तं ॥ यद्विज्ञ... पुमान्सद्योजह्यात्वैकल्पिकं भ्रमं ॥ १ ॥ टीका
॥ जो योगीयांचा योगेंद्र ॥ जो ज्ञानियांचा ज्ञाननरेंद्र ॥ जो भ
क्तचित्तचकोरचंद्र ॥ जो यादवेंद्र यदुवंशी ॥ ५९ ॥ जो प्र
कृतिपुरुषां ह्मणि पर ॥ तो स्वयें बोलते सारंगधर ॥ उद्ध ॥ ६ ॥

वा देव सहुन प्रकार ॥ अतिगुह्य ज्ञान अवधारि ॥ ६० ॥ जे आइक
तां चि निरोपण ॥ सुखदुःखातीत आपण ॥ होसंपुर्ण पावें खुण
॥ ते गुह्यज्ञान अवधारि ॥ ६१ ॥ मी कपिलरूपें अवतरोनि ॥ प्रकृ
४ वि तीपुरुष... चनि ॥ उपदेशिलि निज जननी ॥ ते जुनि कां
हणी सांगेन ॥ ६२ ॥ जे परिसता सावधान ॥ स्वयें होइजे
ज्ञानसंपन्न ॥ पुरुषा होनि प्रकृती भीन्न ॥ सुखदुःख जा
ए... येपासीं ॥ ६३ ॥ सुखदुःखें माइक पुर्णे ॥ ऐसें ज्यासि
कळलें दृष्टन ॥ तें काप्रमदा भयदारुण ॥ तत्काळ जाणती
रांडी ॥ ६४ ॥ जे विभ्रांतियाचि कंठमाळा ॥ भ्रमें सर्पभा

७ सत्वीं ... ती भ्रमंतिघालिनां गळा ॥ नबाधिकंटाळास
र्प कती ॥ ६५ ॥ तेविशिवशक्तिविवंचन ॥ तुजमीसांगेनसंपु
ण ... कर्षितांसावधान ॥ ध्वदेसकारणह्यारपति ॥ ६६
ब्रह्म सुखरूपयेकलेंपणीं ॥ तेथेप्रकृतिपुरुषेकैचिंदो
न्हिं ॥ द्वंद्वदुखेंज्यापांसुनि ॥ त्रिभुवनिनसमाति ॥ ६७ ॥
तेविआथि ... ं निरोपण ॥ स्वयेंसांगताहेंश्रीकृष्ण ॥
प्रकृतीपु ... षाचेजन्मजाण ॥ तेमुख्यकारणसुखदु
:खां ॥ ६८ ॥ श्लोक ॥ आसीत् ज्ञानमथोह्यर्थएकमेवाविक
ल्पितं ॥ यदाविवेकनिपुणआदौकृतयुगेयुगे ॥ २ ॥ टीका ॥ जे
वींनिजेत्यापुरुषांचिछाया ॥ पुरुषांतलीजायलयांते ॥ ७

विसविकाररमिळण ... माया ॥ ब्रह्मयेकलयायेकाकीं ॥ ६९ ॥
... लंयकाकी परिपूर्ण ॥ होहिल्याणब्रह्मणतेंकोण ॥ ना
हं नामरू ... शक्तिवर्ण ॥ ब्रह्मींब्रह्मपणस्फुरेना ॥ ७० ॥ तेथें
नाहियुगसं ... आकाळवेळ ॥ नाहिदिनमानघटिकापळ ॥
नाहीशून्यतेंशून्यमंडळ ॥ ब्रह्मकेवळपुर्णत्वें ॥ ७१ ॥ तेथेंमी
ब्रह्महेंजेंस्फुरेस्फुरण ॥ तेचिमायेचेंमुख्यलक्षण ॥ तेचिप्रकृ
तिप ... चेंजन्मस्थान ॥ जावळिफळेंजाणजन्मालिं ॥ ७२ ॥ जोवि
वं ... निरांकण ॥ कोडावाढें आपण ॥ तेचिपुरुषयोगें
पुरु ... जाणपांवे ॥ ७३ ॥ धरूनिथोरपणचासांग ॥

८ फळला [illegible]ांगी वाढें कांटा। तेवि पुरुषयोगें ताठा। चढला मोटा
प्र[illegible]॥ ७४ जेवि द्रोळांचे निजळ। गोठोनि डोळां होय पड
ळ [illegible] ब्रह्मीं माया मेळ करिस बळ अधिासि॥ ७५॥ पडळ
डोळा मंद करि। माया निजानंद आवरि। वाढोनि त्या वि
वत्यावरि वेडे करि पुरुषांतें॥ ७६ ऐसें कर्त्तेन विए आ
पसया कार्यकारण जे आलें आया त्यातें कृत युग ह्मण
वया। वेदु [illegible]वल्गाहें उदेला॥ ७७ अकार उकार मकार सि
[illegible]विंदु रूप जे प्रकृती पुरुषी। जे वीउ कळ त्यां बीजासि प्र
थम येत्यासि निवलाडिरूं॥ ७८। तें वेदिचा अभिप्रावो ब्र ॥८॥
ह्मसत्य माया वावो। आपुलेंनि अभेदें ब्रह्मभावो। विवेकनि
पुण पाहोनि जाणति॥ ७९॥ ऐसें वेदविवेकें अभेद योगी। ते
कृतादिके तु कां कळयुगी। वर्त्ततां ते सदा अयुगी। युग
त्यालागी असेना॥ ८०॥ कृतयुगादि युगपंक्ति। चराचर
नानां युक्ति। यासि उपजवी प्रकृती। ती चीउ सत्ति हरि सांगे
॥ ८१ श्लोक। तन्मायाफलरूपेण केवलं निर्विकल्पितं।
वाङ्मनोगोचरं सत्यं द्विधा समभवत् बृहत्॥ टीका॥
ते बृहत् जे परब्रह्म। जेथे नरिघे रूप नाम। जे मन बुद्धिसि
अगम्य जे दुर्गम इंद्रियां॥ ८२ जे निर्गुण निराकार। जे सत्य

९८ स्वरूपसाकार । जे परे हुनि परात्पर । निर्विकार निजवस्तु ॥८३
॥ तेथें अतर्क्य मायाचमत्कार । करि दृश्यादृश्य सविकार ॥
तेचि प्रकृती पुरुषसाकार । तेणें चराचर वाढवी ॥८४॥
जेवीं रूपा सवें छायेचि व्याप्ति । तेवि ब्रह्मीं मायेचि निज
स्थिति । तेणें उपजविली शिवशक्ती । पुरुषप्रकृती चि
द्विधा भेदें ॥८५॥ ब्रह्मांडीं ईश्वरस्वभावो । पिंडीं त्यासीच
जीवभावो । ऐसा प्रकृतिपुरुषा निवळो । मायेने पाळो विवि
धा केला ॥८६॥ ब्रह्म अद्वैत वेद बोले । ते फाडनियां द्वि
धा कैसें केलें । जेवि आरसां आणि आपुलें । मुख देखिलें ॥८७

न्मुख ॥८७॥ आपण पूर्वमुख आहे । प्रतिबिंब पूर्वेकडे न
पाहे । आपुलें आपण सन्मुख होय । हे लाघव पाहे मायेचें
॥८८॥ प्रतिबिंब दिसतां सन्मुख । संमुख म्हणतां ते प्रति
विमुख । पुरुष पूर्वेकडे देख । बिंबाचें मुख पश्चिमेकडे ॥
८९॥ ते बिंब आत्मदृष्टिस्वरूपीं पडे । जीवदृष्टि प्रपंचाक
डें । येणें सन्मुखत्व न घडे । विमुख गाढें जीवशिवा ॥९०॥
तेवीं ब्रह्मीचें ब्रह्मस्फुरण । तेचि मूळमायेचें लक्षण
॥ तेथें ईश्वर तें जाण । होय आपणपा आपण सन्मुख ॥
९१ जें अद्वितीय शुद्ध । तेथें कैंच्या मायामय संबंध ॥

अभेदतपजतनिभेद ॥ केलिद्विविधशिवशक्ति ॥ ९२ ॥ श्लोक ॥
तयोरेकतरोह्यर्थः प्रकृतीः सोभयात्मिका ॥ ज्ञानं त्वन्यतमो
भावपुरुषः सोभिधीयते ४ टीका ॥ त्यादोहिं भागामाझारि
॥ प्रकृतिभागतोविकारि ॥ पुरुषभागतो अविकारि ॥ स्वयेश्री
हरीसांगतु ॥ ९३ ॥ तेथें आपुलि आपणएकांता ॥ आपुलें कांतेचा
आपणएभर्ता ॥ एकपणीदोतनिधैता ॥ भिन्नविभागताशिव
शक्ति ॥ ९४ ॥ जेविं आपुलेंयेकअंग ॥ तेथें बोलती वामसव्य
भाग ॥ तेविं प्रकृतिपुरुषविभाग ॥ जाणवेसांगमाइक ॥ ९५
अर्धनारीनटेश्वरी ॥ तोपुरुषतोचिनारि ॥ प्रकृतीपुरुषं तेसी
रि ॥ येकशरीरिएकात्मता ॥ ९६ ॥ जैपुरुषविभागलपवी ॥ १०

स्वछाप्रकृतिनानावि ॥ प्रकृतिभागजैलपवि ॥ तैंपुरुषावि
देविप्रगटदीसे ॥ ९७ ॥ मधीलपडदाजैसोडिति ॥ तैनापुरुष
नाप्रकृति ॥ तेक्कांप्रगटेनिजात्मस्थिति ॥ स्त्रीपुरुषव्यक्तिस
मूळमिथ्या ॥ ९८ ॥ ऐसिमिथ्यामाइकप्रकृती ॥ तीपासाववगु
णासत्ति ॥ गुणास्तवसंसारस्थिति ॥ स्वयेश्रीपतिसांगतु ॥ ९९
॥ श्लोक ॥ तमोरजः सत्वमितिप्रकृतेरभवन्गुणाः ॥ मयाप्र
क्षोभ्यमाणयापुरुषानुमतेनच ॥ ५ ॥ टीका ॥ प्रकृतीगुणमा
यी ॥ तेलाहोनिपुरुषलक्षण ॥ प्रगटकरितितीनि
गुण ॥ तेचिनिरुपणहरिसांगे ॥ १०० ॥ जेविसूर्यविलोक

[illegible]कळिविकाशली कमळदळी ।। तेदेगळे वेगळा
[illegible]कोळी ।। होतिमूळी कळिकेमाजी ।।१।। तेवि पुरुषा
[illegible]सणी ।। गुणमयी जाली गुरविणी ।। तितमरजसत्वगु
णी ।। प्रसवली तीन्हि गुणाते ।।२।। जेवि जळे बीज क्षोभुनि
।। दोन्हि दळे उत्तनजान ।। डिरुनि घाला त्यातुनि ।। तरुतरु
नि जिवनापे ।।३।। तेवि परमात्मा मी आपण ।। पुरुषत्वा ते
पावोनि जाण ।। प्रकृती क्षोभउनि पुर्ण ।। तीन्हि गुण प्रग
टले ।।४।। जेवि कांसूर्याचा करणी ।। सूर्यकांती पडे आग्नि ।।
[illegible]पुरुषप्रकृति क्षोभुनि ।। गुण तीन्हि प्रसवे ।।५।। ।।११।।

[illegible]क ।। तेभ्यः समभवत्सूत्रं महान्सूत्रेण संयुतः ।। ततो वि
कुर्वतो जातो योहंकारो विमोहनः ।।६।। टीका ।। ते तीन्हि गुण भि
न्न भिन्नपणे वाढी समान ।। त्यानावं सूत्र प्रधान ।। क्रियाशक्ति
जाण त्यानाम ।।६।। क्रियाशक्ति सिज ठपण ।। तेथे चेतनात्म
क उपजे ज्ञान ।। तेचि महत्तत्व जाण ।। भिन्नाभिधान या हो
तु ।।७।। महत्तत्व आणि प्रधान ।। दोहीचे येक चिस्वरुप जा
[illegible]थे क्रिया आणि स्फुरे ज्ञान ।। यालागी नाव भिन्न दो
[illegible] ।। क्रियायुक्त जे स्फुरे ज्ञान ।। तेथे चेतवे अभिमान ।।
[illegible]अहंकार पुर्ण ।। तेठाइ जाण उठावे ।। ए ।। अहंरव

श्री

वळलंं [illegible]रूण । शिवासि विसर विशिष्टपण । देहात्मवादें मुख्
व[illegible] [illegible]न्ममरणें भोगवि ॥ १० ॥ त्या अहंकाराचि मोहकशक्ति
॥ [illegible] [illegible]नें पाडि भ्रांति । अहंकाराचि विकार उत्पत्ति । स्वयें श्री
पा[illegible]सागत ॥ ११ ॥ श्लोक ॥ वैकारिकस्तैजसश्च तामसश्चेत्य
हं त्रिधा । तन्मात्रेंद्रियमनसां कारणं चिदचिन्मयं ॥ ७ ॥ टीका
॥ अहंकार अति दुर्धर । गुण निसारे त्रिप्रकार । गुण
अहंता घर संसार । गुण विकार तो ऐसा ॥ १२ ॥ प्रथम अ
हं भावो सात्विकु । जाला अंतःकरण द्योतकु । तोचि
[illegible]ता विकार जन[illegible]कु । यालागी विकारिकु बोलिजे ॥ १२ ॥

[illegible] तें ॥ १ [illegible] अहंकार जो राजसु । तो ज्ञानकर्मेंद्रियप्रकाशकु ॥
[illegible] छि राजस तेजविलासु । यालागी तैजस बोलिजें त्यातें
॥ १४ ॥ तामस अहंकाराचि सिद्धि । सूक्ष्मभूतातें उत्पादी ॥
यालागी म्हणिजे तो भूतादि । जाण त्रिशुद्धि निश्चयेंवा ॥ १५
॥ नवल अहंकाराचि थोरि । सचेतन अचेतन नेवरि ॥
स्वयें लक्षणावीण तिवरि । चिदचित ग्रंथी पुरि पाडुनि
॥ १ [illegible] चिन्मात्रस्वरूप जीवासि । लक्षणावीण जड देहासि
[illegible] [illegible]ण्या येकात्मतेसि । कर्ता ज्योतिषि अभिमा

तु [illegible] जीवज्ञानस्वरूपचोखडा ॥ तो करूनिं जडमूढ वेडा ॥ १८ ॥
[illegible] डांच्या खोडा ॥ तो रूधड फुडा अहंकारू ॥ १८ ॥ तो त्रि
[illegible] रू आणि राजस ॥ होउनि तीसरा तामस ॥ त्रिविधविका
रि बहुव [illegible] ॥ वाट वी ओसोससंसारू ॥ १९ ॥ श्लोक ॥ अर्थस्तन्मा
त्रिकाजज्ञेतामसादिंद्रियाणि च ॥ तैजसादेवताश्चासन्नेकाद
शाच वैकृतान् ॥ टीका ॥ विषयते चिमरूभूतें ॥ तामस प्रसवला
अपंचीकृतें ॥ विषय स्तव प्रगटली भूतें ॥ आइकतूं तें सांगेन
२० ॥ शब्दापासाव नभउद्भुत ॥ स्पर्शापासाव मारूत ॥ रूपापा
सावं तेजस होत ॥ रसास्तव थें [illegible] पउपजे ॥ २१ ॥ गंधापासा ॥ १३

वाद्र [illegible] कें वर्त्तविता ॥ जीवासि तलता रूश्वरूचि ॥ १ ॥ [illegible] परि
अवश्य जाण ॥ जीवइश्वरू करितां भिन्न ॥ तलें सवीससंपूर्ण ॥
बोलिले ब्राह्मण यां लेतू ॥ २ ॥ पंचवीस तत्वाची कथा ॥ जीवेश्व
राची ऐक्यता ॥ तेही सांगेन मी आता ॥ त्याचा मतासमत ॥ ३ ॥
श्लोक ॥ पुरूषेश्वरयोरत्र न वैलक्षण्यमण्वपि ॥ तदन्यकल्प
नापार्थ ज्ञानं च प्रकृतेर्गुणः ॥ ११ ॥ टीका ॥ जीवेश्वराची ऐक्य
ता [illegible] चित्र असे स्वभावता ॥ तये अणुमात्र भेदवार्त्ता ॥
[illegible] ध सर्वथा निश्चित ॥ ४ ॥ स्वभावें पाहतां दर्पण ॥ येका
चें [illegible] रविजे दानी पण ॥ परि द्विधा न कळे चि आपण ॥ यापरि जा

भा०ए०

१२ ण शिवजीव॥५॥अज्ञानप्रतिबिंबितजीव। त्याचा दृष्टांतो सदाशिव
तरि ऐका तेवे जे वैभव। तो निजस्वभाव मोडेना॥६॥जेवी दर्पणामु
जि आपण। तेवी जीवरूपे शीव जाण। दोनी चेतनत्वे समान। ते
ही लक्षण अवधारि॥७॥जैसी चेष्टा की जे आपण। तेचि प्रति
बिंबी दीसे जाण। तेवी ईश्वरी सचेतन। मग नाग मन जीवा गम
सी॥८॥जेणे स्वरूपे असे आपण। तद्रूप प्रतिबिंब दीसे जा
ण। तेवी ईश्वरत्व संपूर्ण। असे आछिन्न जीवामाजि॥ए॥
जैसा अग्नि राखे झांकोळला। तरि अग्निपणे असे संच
ला। तेवी शिवासी वाभाव आला। परि नाही मुकला निज जिर
ले॥१०॥आशंका॥ हो का जीव शीव दोन्ही येक। तरि येकु॥१

लिन येकु चोख। सदोष आणि निर्दोष। हे विशेष कां दीसती॥११॥
थिल्लरी प्रतिबिंबला सविता। त्या प्रतिबिंबा आंगी सर्वथा। थि
ल्लरीचे मळ पाहातां। दीसती तळतळा लागले॥१२॥ते चि निर्वा
लुपा होतां वेगी। बिंब प्रतिबिंबा वियोगी। सर्वथा मळु न ला
गे आंगी। उभय भागी विशुद्ध॥१३॥आरसा आंगी ठीकरे
मळ। सुबुध बैसले बहु काळ। ते प्रतिबिंबा आंगी केव
ळ। दिसती प्रबळ जडलेसे॥१४॥तो मळु जै फेडावा। तै
आरसा साहाणे तोडावा। परि बिंबे केव्हां साहणे धरा प्रति
वा हे बोलो नये॥१५॥तेवी सदोष आणि निर्दोष। केवळ अवि
द्याचि देख। जीव शीव उभयता चोख। नित्य निर्दोष निज

[illegible] पाळतां [illegible] शुध्दजे [illegible] ॥ जेरंगीठेविलादी
[illegible] स [illegible] येकृतित जैसातैसा जीवस्वभावतैसा
॥१७॥ जीवस्वभावे चित्स्वरूप जेगुणीमीळे दीसेंतद्रू
[illegible] गुणपुण्यपाप जीवासी अलेपलागेना ॥१८॥
[illegible] बिंबी मिथ्यता दीसेंनिज बिंबाची यासत्य
[illegible] जीवशिवाचि भिन्नता जाणतत्वतानिश्चित ॥१९॥
जीवशिवाचे एकपण तेणेसवीसामाजिजाण ए
[illegible] न्यून शेषते [illegible] पंचवीस ॥२०॥ आशंका
॥जीवशिवाचें एकपण ऐसें जाणे तेज्ञान ॥ तेएकतत्व

येथे आन [illegible] यामाजि [illegible] जलें ॥२१॥ तेज्ञानतत्व अंगी
कारितां पंचवीससव्वीसतत्वकथा दोन्हिमतें होती व
था [illegible] सर्वथा नसणवें ॥२२॥ येथें मूळिचें निरूपण श्लो
[illegible] आंतीलचरण ज्ञानतेप्रकृतीचागुण त्यासीवे
[illegible] सेना ॥२३॥ गुणकर्माच्यारवरपटी प्रपंचु अ
[illegible] लाठा ज्ञानअहं [illegible] नाचासखवाचा ॥ जेवीको
[illegible] काटाफेडिजे ॥२४॥ शोधितजोसत्वगुण ॥ त्याना
[illegible] जेंशुध्दज्ञान तेंहीगुणमाजिपडे जाण वेगळे
पण [illegible] सत्य ॥२५॥ [illegible] स्वतंत्र [illegible] होते ॥ तरीनाश

ना०ए०

१४ ॥ तीहोन्हि मतें ॥ ते [illegible] गुण अतीतें ॥ यालागि दोनि यतें निर्दुष्टा
२६ ॥ [illegible] त्रिविधी गुणाचीवेवस्था ॥ तुजमी सांगेन आतां ॥ एक त्रै
[illegible]ता गुणसर्वथा अविद्यक ॥ २७ ॥ श्लोक ॥ प्रकृतिर्गुण
[illegible] प्रकृतेर्नात्मनोगुणाः ॥ सत्वंरजस्तमइति स्थित्युत्प
[illegible]हेतवः ॥ १२ ॥ टीका ॥ उत्पत्ती स्थिती निर्दळन ॥ हे त्रिगुण
थेपूर्ण ॥ गुणसाम्य ते प्रकृती जाण ॥ आत्मा निर्गुण गुण
तीत ॥ २८ ॥ त्या एसी परमात्मा गुणातीत ॥ परिजीवात्मा
गुणग्रस्त ॥ हे हि गा मिथ्या मात ॥ एक हत्तां तु सांगेन ॥ २९ ॥
चंद्र निश्चळ निजस्वभावें ॥ तो [illegible] चालेतो अभ्रासवें ॥ दीसे जेवी ॥

सवेग धावे ॥ तैवि गुणस्वभावें जीवात्मा ॥ ३१ ॥ घटामाजि उदक भरि
तां ॥ घटाकाश भिजेना सर्वथा ॥ तेवी जीवात्मा गुणीं वर्त्त
तां ॥ न लिप्तता गुणकर्मी ॥ ३२ ॥ जीव अहंकर्तेपणी वास्प
त ॥ तें [illegible] कदी त्याण कर्मातीत ॥ ये विषई श्रीकृष्णनाथ ॥
दि[illegible]र्थ सांगतु ॥ ३३ ॥ श्लोक ॥ सत्वं ज्ञानं रजः कर्म तमोऽज्ञा
न[illegible]च्यते ॥ गुणव्यतिकरः कालः स्वभावः सूत्रमेव च
॥ [illegible] टीका ॥ सत्वगुण तत्वज्ञान ॥ रजोगुणें कर्म जाण ॥
मोहक [illegible] युक्त गहन ॥ तमी अज्ञान नांदत ॥ ३४ ॥
सत्वादि जे तीन्ही गुण ॥ केवळ प्रकृतीचे हे जाण ॥ पासी

मा०ए० श्र०२२

१५ स्वतंत्र मए नव्हे निजमए भोक्ता ३४ गुणक्षोभक काळदे
ख ते पुरुषा वाश्रव लोक पुरुषकाळ हा नामविशेष ॥
देसे कते दोन्ही ३५ स्वभावी कमायेचें स्फुरण प्रथ
ते निर्माण त्या नाम महत्तत्त्व जाण सूत्र प्रधान ज्या
एती ३६ याला गी प्रकृती होत निमित्त यासी नये
घेए ये प्रकृती कार्य कारण अभिन्न तत्त्व विचक्ष
णमानिती ३७ अष्ठावीस तत्त्वें पूर्वोक्त हे भगवंताचें
निजमत तेचि श्लोकी सांगत संख्यातत्त्वार्थ
निजबोधे ३८ श्लोक पुरुषः प्रकृतिर्व्यक्तमहंकारो ॥१५॥

नभोनिलः ज्योतिरापो क्षितिरिति तत्त्वान्युक्तानि मे नव
॥१४ टीका प्रकृती पुरुष महत्तत्त्व महाभूतें अहंभाव अ
ठावीसांत तत्त्व नव इतर वैभवतें एक ३९ श्लोक श्रो
त्रं त्वग्दर्शनं घ्राणं जिह्वेति ज्ञानशक्तयः वाक्पाण्यु
पस्थपाय्वंघ्रिः कर्माण्यंगोभयं मन १५ टीका मुख्य ज्ञा
पांच जाण पांच कर्मेंद्रियें आन कर्मेंद्रियें ज्ञानेंद्रि
येंवीन स्वता गमन त्या नाही ४० आंधळा पाऊ चालों
जाणे पांगुळ चालें देखणे अंधे पांगुळ खांदी घेणे ॥
परि ते दोघे नेदें दृष्या पाहनि ४१ तेवी ज्ञानेंद्रिया कर्में

१६ द्रियासी ॥ संगती घडली मेतैसी ॥ याल्लागि मुख्यत्व ज्ञानेंद्रि
यांसी ॥ ऋषीकेशी बोलिला ४२ उभयइंद्रियेंचाल्लक ॥ ते
[illegible] न [illegible] गाये कळेएक ॥ एऐंसी अकराइंद्रियेंदेख ॥ यदुनाय
[illegible] गतु ॥ ४३ इंद्रियविषयनिरूपण ॥ स्वयेसांगतांएनारा
[illegible] नुख्यत्वें विषयपांचजाण ॥ तयाचेंसाधनगत्यादिकें ॥
[illegible] श्लो. ॥ शब्दस्पर्शोरसोगंधोरूपंचेत्यर्थज्ञातयः गत्यु
क्त्युत्सर्गशिल्पानिकर्मायतनसिद्धयः १६ टीका रसस्पर्शा
दिलक्षण ॥ पांचही विषय हे जाण ॥ गत्यादि क्रिया चरण ॥
तेजाणसाधनविषयाचें ४५ दृष्टिरूपातें प्रकाशी ॥ चरणधा
वती तयापासि ॥ हस्त [illegible] घ्राावयासि ॥ रसस्पर्शीसिद्धि ॥ १६ ॥

सिविषयाचें ॥ ४६ ॥ एवं उभय इंद्रियेजाण ॥ विषयपांचचि प्र
माण ॥ न कें अधिकतत्वगणन ॥ स्वयें श्रीकृष्ण सांगत ॥
४६ नव एकादशतत्वलक्षण ॥ मागादोश्लोकी केलेनिरूप
ण ॥ येलेंश्लोकें परमप्रमाण ॥ विषयजाणपांचचि ॥ ४७ केव
[illegible] तानेंद्रियें भोगनकें ॥ कर्मेंद्रियाहि भोगफावे ॥ उभयसं
[illegible] ग भोगफावे ॥ परि विषय अघवेंपांचची ॥ ४८ दृष्टि पांचें
[illegible] आपण ॥ आपिलेंचतुर्दशभुवन ॥ सुरासुरभूत वी
लजाण ॥ याचेंगोडपणमारक ॥ ४९ जेवीका मैंद गोडप
णें ॥ संगती [illegible] गो निजी अघेले ॥ तेवी विषयसंगाचें सा

॥१७॥ जऐं बांधोनि नेऐं नरकासी ॥५०॥ नरकी निरयभोगति ते
थे हो नोसंडी दिधयासक्ती ॥ विषया ऐसा विश्वासघाती ॥ आ
...त्रि अंगती असेना ॥५१॥ तेहि पांच विषय प्रमाण ॥ पांच
... रिआप्ति दारुण ॥ ब्रह्मादिक नाडले जाण ॥ इतराचा
...ण पाडु ॥५२॥ विषयाचें गोडपण ॥ तेवी रवा हो निदा
ण ॥ विरसे कदा आनि मरण ॥ पुनःपुनः मारणे विषयाचें
॥५३॥ पुढती जन्म पुढती मरण ॥ हे विषयासक्त वघडे जा
ण ॥ संसाराचे सबळपण ॥ विषयाधीन उद्धवा ॥५४॥
जेथें विषयाचा विषयत्याग ॥ तेथें उन्मुखे भवस्वर्ग ॥ त्या ॥१७॥

चा आंदणा मी श्रीरंग ॥ ज्यासी विषयभोग नावडे ॥५५॥ तेही
पंचविषय गा जाण ॥ तुज म्यां केलें निरूपण ॥ आतां त्रिगुण
चे लक्षण ॥ आतां आइक सांगेन ॥५६॥ उत्पत्ति स्थिति निर्द
लन ॥ त्रिगुण... वघडे जाण ॥ यालागि स्वयें श्रीकृष्ण ॥ ति
न्हि गुण अंगीकारी ॥५७॥ अंगीकारुनि तिन्हि गुण ॥ आ
...नल कैंली पूर्ण ॥ हे केवळ समत लक्षण ॥ उद्धवा जा
...सांवत ॥५८॥ त्रिगुण गुणेंविण प्रकृती ॥ सृष्टी सृज
... मा हो शक्ती ॥ गुणद्वारा उत्पत्ति स्थिती ॥ संहरी आतीस
कार्ये ॥५९॥ तीनि अर्थिचें निरूपण ॥ स्वयें सांगताहे श्री
कृष्ण ॥ कार्यकारणें लक्षण ॥ यथार्थ जाण विभाग ॥६०॥ श्री

॥ १८ ॥
स्वर्गदोष्टकृतिर्दस्यवकार्यकारणमुह्री..गुणै ॥ सत्वादिभिर्गुणैर्ध
त्तेपुरुषो[illegible]ईक्षिते ॥ १७ ॥ टीका ॥ प्रकृतीपासावविकारमेळा
॥ त्रिगुणांची यागुणस्तीळा ॥ सातहीकारणें निश्चितें ॥ अक
..द्रियें विषययुक्तें ॥ येजाणवी येथें कार्यें सोळा ॥ ६२ ॥ याप
..निजप्रकृती ॥ रजोगुण तें धरूनि ठाती ॥ कार्यकारणांची
यायुक्ती ॥ करी उत्पत्ती सृष्टीची ॥ ६३ ॥ सृजिली ये सृष्टी स
जाण ॥ सत्वगुणें करी पाळण ॥ तमोगुणें निर्दळण ॥ प्रकृती
आपण स्वयें करी ॥ ६४ ॥ परि येन करितां लक्षण ॥ उत्पत्ती
स्थिती निर्दळण ॥ प्रकृती तेंनि नव्हें जाण ॥ तेही उपलक्षण
अवधारी ॥ ६५ ॥ सातपावीन लवितां जाण ॥ केवळ कुर्माचे अ ॥ १८ ॥

वलोकन ॥ करी पीलियाचें पोषण ॥ तैसें लक्षण पुरुषाचें ॥ ६६ ॥
कां सूर्याचा निजकीर्णी ॥ जेवी अग्नी तें स्ववें मणी ॥ तेणें स्वधर्मे
कर्मे ब्राह्मणीं ॥ कीजें यज्ञाचरणीं मल्हायागु ॥ ६७ ॥ तेवीं पुरुषा
चें लक्षण ॥ प्रकृती लागीं निआपण ॥ उत्पत्ति स्थिति निर्दळण
॥ करावया पूर्ण सामर्थ्य पावे ॥ ६८ ॥ छाया मंडपीचें विचित्र से
..दीसावयादी पुचि कारण ॥ तेवीं प्रकृती कार्यासी जाण ॥ के
वळ लक्षण पुरुषाचें ॥ ६९ ॥ जगाचें आदिकारण ॥ प्रकृति
..यगा आपण ॥ प्रकृती प्रकाशी पुरुष जाण ॥ तो महाकार
ण्या हेतू ॥ ७० ॥ प्रकृती अक्र पुरुष अव्यक्त ॥ हे विकारी तो ॥
विकाररहित ॥ हे गुण भरित ॥ तो गुणातीत निजांगें ॥ ७१ ॥

॥१९॥ प्रकृतीस्वभावेंचंचळ ॥ पुरुष अचळ ॥ प्रकृती बहुले
सबळ ॥ पुरुष केवळ बंधातीत ॥ ७२ ॥ प्रकृती स्वभावें सदा शून्य
॥ पुरुष केवळ चैतन्यघन प्रकृतीसी होय अवसान ॥ पुरुष
तो जाण अनंत ॥ ७३ ॥ प्रकृती केवळ निरानंद ॥ यालागी तेथें वि
षयसमंद ॥ पुरुष पूर्ण परमानंद ॥ विषयकंदछेदक ॥ ७४ ॥
प्रकृती पुरुषाचें वेगळेपण ॥ तूज मी सांगितलें संपूर्ण ॥ हेचि
परमार्थाचें निज खुण ॥ पुरुष तो भिन्न प्रकृती ॥ ७५ ॥ हे वि जाण सिउ
वयांविखीं ॥ नानामताचें मतवाद ॥ त्या मताचा मतप्रबो
ध ॥ तुज मी शुद्ध सांगेन ॥ ७६ ॥ श्लोक ॥ तत्कादयो विकुर्वाण ॥१९॥

धातवः पुरुषेक्षया ॥ लब्धवीर्याः सृजंत्यंडं संहताः प्रकृतेर्ब
लात् ॥ १८ ॥ टीका ॥ पुरुषेक्षणें जालिया प्राप्त ॥ महदहंकारादि
पदार्थ ॥ प्रकृतिबळें समस्त ॥ येकत्र होत ब्रह्मांड ॥ ७७ ॥ पुरुषा
वलोकें वीर्यप्राप्ती ॥ जाहोनि ब्रह्मांड तें धरिती ॥ यालागी या
तें धातु ह्मणती ॥ जाण निश्चितीं उद्धवा ॥ ७८ ॥ हें सामान्यता
निरूपण ॥ तुज मीं सांगितलें आपण ॥ ते नानामतवादी जा
ण ॥ विशेष लक्षण बोलती ॥ ७९ ॥ श्लोक ॥ सप्तैव धातव इ
ति तत्रार्थाः पंच खादयः ॥ ज्ञानमात्मोभयाधारस्ततो देहें द्रि
यासवः ॥ १९ ॥ टीका ॥ पंचतत्त्व सप्तवी सप्त लागणना ॥ भांगासी
गित तेंनि रूपण ॥ आतां सांगतत्याचें लक्षण ॥ आइकसु

२० लक्षणसांगेन ॥ ८० ॥ महाभूतेंजीवशांजे ॥ हासातात्त्वाचा
जाणभावो ॥ प्राणेंद्रियसमुदावो ॥ यापासुनिपाहोतय
रनी ॥ ८१ ॥ महाभूतेंअचेतन ॥ यासीचेतविताजीवजाण ॥
याचाहादष्टापरिपूर्ण ॥ इश्वरजाणसातवां ॥ ८२ ॥ मायाम
हत्तत्वजेजेथें ॥ सूक्ष्मकारणनिश्चित ॥ यापासूनिस्थूळमह
तेंहोत ॥ कारणेंकार्यंतिसबाह्य ॥ ८३ ॥ मनेंद्रियादिजेकां
जेथें ॥ तेहोयांतक्ष्तरभूतें ॥ एवंजाणयेणेंमतें ॥ पांचमहा
भूतेंनेमीलीं ॥ ८४ ॥ यासीचेतविताजीव ॥ सर्वनियंतास
दाशिव ॥ एवंसप्ततत्वेंसमूह ॥ तोहाउगवउद्धवा ॥ ८५ ॥ २७

आतांसातत्वें येपक्षींजाण ॥ तुजमीसांगेननिरूपण ॥ जेबोलि
लेंऋषीजन ॥ तेविवंचनअवधारी ॥ ८६ ॥ श्लोक ॥ षडित्यत्रापि
भूतानिपंचषष्ठः परः पुमान् ॥ तैर्युक्तआत्मसंभूतैः सृष्ट्वेदंस
मुपाविशत् ॥ २० ॥ टीका ॥ पाहेंपांपंचमहाभूतें ॥ पुरुषेंसृजलीयां
येथें ॥ स्वयेंप्रवेशलातेथें ॥ यालागीत्यातेंषट्म्हणती ॥ ८७ ॥
नानेंनिमतेंतत्वेंच्यारी ॥ त्याचीऐकानवलपरी ॥ जेदेखेंप्रत्य
कारी ॥ तोचिधरीतत्वार्थु ॥ ८८ ॥ श्लोक ॥ चत्वारित्येवभूतानि
तेजआपोन्नमात्मनः ॥ जातानितैरिदंजातंजन्मावयवि
नः खलु ॥ २१ ॥ टीका ॥ प्रत्यक्षाररवीजतीनयनि ॥ अग्नीआपपा
णीअवान ॥ तेंचिसत्यत्वें मानि ॥ मतेंहानिमतवादी ॥ ८९ ॥

२१ यास्थूळाचें चेतवित। तो आत्माघे तत्वचौथा। यातीहा
विणसाकारता नघडें सर्वथा सृष्टीसी। ९०। नामरूपक्रि
याकारण। सृष्टीसीमुखलेंयाचेंजाण। यालागीभूतेंती हि
चित्रमाण। बोलतिलक्षण तेंपैसें। ९१। एवंभूतेंतीनआ
त्मा चौथा। हे चौतत्वाचीविवस्था। आतांसतरातत्वाची
कथा। एकतत्वतासांगेन। ९२। श्लोक। संख्यानेसप्तदश
केभूतमात्रेंद्रियाणिच। पंचपंचैकमनसाआत्मासप्तद
शस्मृतः। २२। टीका। पंचविषयेंपंचभूतें। पांचचिइंद्रिये
घेतलीयेथें। मनआत्मामेळउनितेथें। केलिनिश्चितस २१

तराही। ९३। यापरीतूंगाजाण। तूंजसांगितलेंसंपूर्ण
।तेथेचित्रयोदशलक्षणे। स्वयेंनारायणसांगतू। ९४।
श्लोक। एतत्षोडशसंख्यानेंआत्मैवमनउच्यते। भूतें
द्रियाणिपंचैवमनआत्मात्रयोदश। २३। टीका। सतरा
तत्वाचेंनिरूपण। तूंजसांगितलेंसंपूर्ण। त्यातमना
त्मायेकजाण। तेहीलक्षणअवधारी। ९५। जेवीकां
कंथासांगतांआपण। स्वभावेंहातरुळलेजाण। तेविमना
चीचपळपण। स्वभावेंजाणहोतसें। ९६। राजासिंहा
सनीबैसला। तोराज्यलेंपूजाला। वसंतुखेळतांधावी

भा०ए० ॥२२॥ श्री०२२

नला ॥ तरीकायमुकलाराज्यपद ॥ ९७ ॥ जेवींकाळक्षोभला
अतिथोर ॥ तरितोबोलिजेंसागर ॥ कांनिश्चळराहिल्यानीर ॥
तरिसमुद्रसमुद्रलें ॥ ९८ ॥ तेवींमनपणेंअतिचंचळ ॥ कांआ
तलेंनिजनिश्चळ ॥ दोन्हीपरीअविकळ ॥ जाणेंकेवळपरमा
त्मा ॥ ९९ ॥ यालागीमनाचेंजेमनपणें ॥ आत्मसाक्षात्का
रेंविण ॥ कोण्हासीनकळेजाण ॥ हेमुख्यलक्षणमनाचें
॥२००॥ मनआत्म्याचेंउभयऐक्य ॥ तेचिसतरामाजिऊणें ए
क ॥ उरलीतेंअवश्यक ॥ सोळाहीदेखनिजतत्वें ॥ १ ॥ पांचइं
द्रियेंपंचमहाभूतें ॥ अकरावेंमनउनितेथें ॥ शिवजीवदो ॥२२॥

नीघेउनियेथें ॥ केलीनिश्चितेंतेरातत्वें ॥ २ ॥ आणिकहीनानाम
तें ॥ मागापुसलीत्वांमातें ॥ तेंहीसांगेनमीतूंतें ॥ सुनिश्चितेंउ
द्धवा ॥ ३ ॥ श्लोक ॥ इतिनानाप्रसंख्यानंतत्वानामृषिभिःकृतं
॥ सर्वंन्याय्यंयुक्तिमत्वाद्विदुषांकिमशोभनं ॥ २४ ॥ टीका ॥ अकरा
तत्वेंबोलिलीयेथें ॥ पांचइंद्रियेंपंचमहाभूतें ॥ जीवशीवआणि
मनातें ॥ येकत्वेंयेथेंगणलींदेखा ॥ ४ ॥ इतीजाणीमृदुपीवळा ॥
रेकत्वेंजेवीचांपेकळा ॥ सुवाससुस्वादसुनीळा ॥ येकत्रमेळ
आम्रफळी ॥ ५ ॥ तेवींजीवशीवआणीमन ॥ तिन्हीरूपाचियेकवि
जाण ॥ तेवींहेमपणींसंपूर्ण ॥ हेमसुत्रीसद्ज्ञानबोधीती ॥ ६ ॥ पं

॥२३॥ चइंद्रियें पंचमहाभूतें ॥ जीवशीव मन एकात्मतें ॥ एकादश तत्वयेथें
॥ जाण निश्चितें याहेतू ॥ ७ ॥ प्रकृती पुरुष महदहंकार ॥ पंचमहा
भूतें अविकार ॥ सकळ विकार संभार ॥ यामाजि साचार अंतरभू
त ॥ ८ ॥ एवं ऋषीश्वराच्या मुखत्ती ॥ तत्वविवक्षा उपपत्ती ॥ नवत त्व
संख्यायुक्ती ॥ जाण या परी उद्धवा ॥ ९ ॥ येक बोलती निजज्ञानी
॥ प्रकृती पुरुष दोन्ही ॥ आन पाहतां जनीं वनीं ॥ तीसरें नयनीं दी
सेना ॥ १० ॥ जे निश्चयें अतिनिष्टक ॥ ते ल्लण तीन तत्वयेक ॥ येके
तें चि अनेक ॥ अनेकीं येक निश्चित ॥ ११ ॥ जेवी सुवर्णाचीं भूषणें ॥
भूषणीं स्वयें सुवर्ण ॥ तेवी अनेका येकपणें ॥ येकलें जाण नि
श्चित ॥ १२ ॥ जेवी उसाची निज गोडी ॥ गुळसाखरे सवि मोदा ॥ ते ॥२३॥

वी दीसें चढोवडी ॥ तेवी तत्वपरवडी निजतत्व ॥ १३ ॥ त्या जाणावया
निजतत्वातें ॥ ऋषीश्वराचे बहुमतें ॥ मी स्वरूपें विबोधिलों येथें ॥ ये
रवी आगण तग्रंथांतरीं ॥ १४ ॥ येथें सर्वज्ञज्ञाते होती ॥ तेथें नाना
मत तत्वयुक्ती ॥ वंचुनियां उपपत्ती ॥ विभागु जाणती यथार्थ ॥ १५ ॥
निजतत्व जाणणे मां जाण ॥ करितां तत्वविवंचन ॥ सर्वथा न लगे
दूषण ॥ तत्वें अधिक न्यून बोलिजे ति ॥ १६ ॥ वस्तकता विकाराचें ठा
ईं ॥ ज्ञात्यासी बोलावया विशेषनाही ॥ विकार ते प्रकृती आ
ठाइ ॥ आत्मशुद्ध पाहीं अविकारी ॥ १७ ॥ प्रकृती हुनि आत्मा भि
न्न ॥ पाहा तां तो अविकारी जाण ॥ विकार प्रकृती माजी पूर्ण ॥ हे पु
रुष लक्षण तत्वाचें ॥ १८ ॥ प्रकृती हुनि वेगळेपण ॥ पुरुषाचें जा

२४ एमां आपए॥ प्रकृतीपुरुषावें भिन्नपए॥ देवासी आपएपू
सोपां॥१९॥ उद्धवउवाच॥ श्लोक॥ प्रकृतीपुरुषश्चो भौयद्यप्य
त्मविनक्षएौ॥ अन्योन्यायाश्रयात्कृष्णदृश्यतेन भिदातयोः॥
२५॥ प्रकृतौलक्षतेह्यात्मा प्रकृतिश्चतथात्मनि॥ २ ॥ टीका॥ प्र
कृतीपुरुषभिन्नाभिन्न॥ येचिविर्थिं उद्धवेजाए॥ साडेतीश्लो
कीअगाधप्रश्न॥ कृष्णदृष्टादोन्हीचा॥२०॥ म्हएऐंकश्री
कृष्णश्रेष्टा॥ हेंप्रकृतीपुरुषाचीचेष्टा॥ तूंवेगळेपएं देख
एें दृष्टा॥ सुरवरिष्टाश्रीपती॥ २१॥ प्रकृतीपुरुषदोन्हीभिन्न
॥येकजडयेकचेतन॥ हेमजहीकळतसेंजाए॥ परिवेग
ळेपएलक्षेनां॥ २२॥ जैसातप्तलोहाचागुए॥ दीसेंअग्नीचके ॥२४॥

वळ॥ तेवींप्रकृतीपुरुषाचामेळ॥ दीसेंसबळयेकत्वें॥ २३॥ जे
वीबीजधरूनिपोटासी॥ निकएकोंडावाढेंकएंसी॥ तेवी
प्रकृतीपुरुषेंसी॥ अभिन्नतेसीजडलीसें॥ २४॥ कांनारेळ
चोरवधरूनिपोटी॥ निरसकठिनवाटेनरवाटी॥ तेवींपुरु
षयोगेप्रकृतीलाठी॥ जालीसृष्टीअनिवार॥ २५॥ कएवेग
ळाकोंडानवाढे॥ तेवीपुरुषावेगळीप्रकृतीनातूढे॥ हेंप्रकृ
तिपुरुषाचेनिवाडे॥ वेगळेंनिवाडेनिवडेना॥ २६॥ जेवींका
संपीचेआंगी॥ जडलीरूपेपएवीझोगी॥ तेवींपुरुषा
चासंयोगी॥ प्रकृतीजगीभासत॥ २७॥ तीक्ष्णरवीकिरए
संबंधी॥ भासेंमृगजळाचीमहानदी॥ तेवींपुरुषाचा

२५ संबंधी ॥ प्रकृती त्रिगुणत्व आभासे ॥ २८ ॥ जेवीं कां नभीं नीलिमा ॥ वे
गळी नदीस सांडुनि व्योमा ॥ तेवीं प्रकृती पुरुषोत्तमा ॥ वेगळी
आलीं दासे ना ॥ २९ ॥ मुख्य देहाचें जे देहपण ॥ ते वि प्रकृतीचें
बाधकत्व जाण ॥ त्या देहाहूनिया भिन्न ॥ पुरुषाचें भान दी
से ना ॥ ३० ॥ अहं प्रत्ययें आत्मा लक्षणती ॥ दिहीं देहाकारें स्फूर्ते
स्फूर्ति ॥ देहावेगळें आत्मप्रतीति ॥ नदीसें निश्चित गोविंदा ॥ ३१
॥ डोळ्यांसा सांडुनि दृष्टी उरे ॥ वातें वेगळें दीप उथा वरे ॥ ते देहावे
गळा आत्मा स्फुरे ॥ सा बोका रे गोविंदा ॥ ३२ ॥ कांटे विण फण
सां आंतुडे ॥ कासोण विण उस वाढे ॥ ते देहावेगळें आत्मा
जोडे ॥ वाऊ कोडे गोविंदा ॥ ३३ ॥ तुळीची सांगितली निजखु ॥ २५

ण ॥ नरदेह ब्रह्मप्राप्तीचें कारण ॥ सेखी देहावेगळें आत्मद
र्शन ॥ केवी आपण प्रतिपादा ॥ ३४ ॥ आणी आत्मा वेगळी प्र
कृती ॥ सर्वप्रकारें नयें व्यक्ती ॥ रूपावेगळी छाया केउती ॥
केस्यारीती आभासे ॥ ३५ ॥ गोडी वेगळी साखर होय ॥ परि
मळ वेगळा कापुर राहे ॥ ते आत्मा वेगळी पाहे ॥ प्रकृती
ना हे अभिव्यक्ती ॥ ३६ ॥ गगन वेगळा घट राहे ॥ तंतु वेग
ळा पट होय ॥ तें आत्मा वेगळी पाहे ॥ प्रकृती नाहे अ
भिव्यक्ती ॥ ३७ ॥ गोडी वेगळा वाढे उस ॥ कणेविण भासे
भूस ॥ ते [illegible] आत्मा वेगळी रूपस ॥ मायासा व्यकाशी मक्ती
सीये ॥ ३८ ॥ प्रकृती लक्षणें आत्मा लक्षिजे ॥ आत्मे निप

हृती प्रकाशिजे ॥ अनादि दोन्ही ये योगजे ॥ वेगळाला हिजे बोधु
केवी ॥ रुणी ॥ प्रकृती हूनि आत्मा भिन्न ॥ सर्वथा आला नदीसे
जाण ॥ येचि अर्थीचें विणवन ॥ उद्धव आपण करितसे ॥ ४० ॥
श्लोक ॥ एवं मे पुंडरीकाक्ष महांतं संशयं हृदि ॥ छेत्तुमर्हसि
सर्वज्ञ वचोभिर्नयनैपुणैः ॥ २७ ॥ टीका ॥ कमलनाभि कम
लानना ॥ कमलालया कमलधारणा ॥ कमला कमली
निवासस्थाना ॥ कमलनयना श्रीकृष्णा ॥ ४१ ॥ प्रकृतीपु
रुषध्याग अवघड ॥ योग्या न कळे भिन्न निवाडु ॥ या संशया
चें अतिजाडु ॥ हृदयी झाडु वाढला ॥ ४२ ॥ हृदय संदेहाची मूळें
॥ प्रकृतीभूमी विकल्प जळें ॥ संशयवृक्ष तेणें बळें ॥ वाढला ॥ २६

अहं फळें सदाफळ ॥ ४३ ॥ ज्या वृक्षाची सदाफळें खातां ॥ जीउन
राहे सर्वथा ॥ तेणें संशयाची अधिकता ॥ उसंतु चितापैं नाही
॥ ४४ ॥ ऐसी या वृक्षाचें छेदन ॥ कृपेनें करावें आपण ॥ सोडुनि
ज्ञान तिखट वाग्बाण ॥ करी निर्दळण निजांगे ॥ ४५ ॥ योग यागें
शास्त्रपाठें ॥ करितां कर्मधर्म कचाटें ॥ या वृक्षाचें पान ही न
तुटे ॥ हेही कठिन लमोठें या वृक्षाचें ॥ ४६ ॥ या वृक्षाचें करितां
छेदन ॥ ब्रह्मा जाला संदेहापन्न ॥ तुवां हंसगीत सांगोन ॥
उद्धरिला जाण सपुत्र ॥ ४७ ॥ मुख्य ब्रह्माची ऐसी अवस्था
॥ तेथें इतराची कोण कथा ॥ या वृक्षाचा निज छेदता ॥ तु

भा०ए०
२७॥ जविएसर्वथाअज्ञाननाहीं॥४८॥छेदुकरितावरीवरी॥वास श्रू०२२
नामूळेंउरव्यांउरी॥फांफावून चौगुणयावरी॥अतिश
येंभारीबाबळें॥४९॥याचासमूळमूळेंसीकंदु॥छेदिता
छेदकुगोविंदु॥तुजवेगळासंशयछेदु॥भलतांप्रबंधुक
रूंनशके॥५०॥म्हणऐसीसंशयरूदेयाआठाहे॥तेथेंसा
स्त्राचारिगमुनांहीं॥म्यांछेदावेकैसेंकाढ्॥तेंअर्थिंचेपाहींमी
छे३ सांगेन॥५१॥तूंसंज्ञानचक्रअलौकिक॥तूंस्तितेजअति
तीख॥समूळवृक्षातेंदंक॥तूंस्तिवचनगोविंदा॥५२॥असा
तुझेंज्ञानवचन॥तुवांकेलियांकृपावलोकन॥समूळहो
यनिर्दळन॥सद्गुजेंचिजाणहोताहे॥५३॥असतांबहु ॥२७॥

सालसज्ञान॥सकळसंशयाचेंनिर्दळन॥मीचिकर्त्राहेका
र्यकारण॥तेंहीलक्षणअवधारिजें॥५४॥श्लोक॥त्वत्ताज्ञा
नाहिजीवानांप्रमोषस्तेत्रशक्तितः॥त्वमेवह्यात्ममायायाग
तिंवेत्थनचापरः॥२८॥टीका॥अतकवतूझीमायाशक्ती॥त्या
आवरूनिनिजानंदस्फुर्त्ती॥दृढलाउनिविषयाशक्ती॥तिणें
जीवहोत्तीअज्ञान॥५५॥करितांविषयाचेंध्यान॥जीवहो
यमनाधीन॥त्यासीमनकरीहीनदीन॥अतिकृपणजड
मूढ॥५६॥ऐसेंकेवळअज्ञान॥तेंतूझाकृपाकटाक्षेंजाण॥
जालेंगाज्ञानसंपन्न॥हेंकृपापूर्णपैंतूझी॥५७॥तूझीकृपा
जालियांपरिपूर्ण॥करूनियामायेच्यानिर्दळन॥जीवहोती

२८ ॥ ब्रह्मपूर्ण ॥ तूझेनिजाणें श्रीकृष्णा ॥ ५८ ॥ म्हणसी माझीगां
ठीजाण ॥ नाही ज्ञान नाही अज्ञान ॥ तरी तूं ज्ञाता आप
ण जाणतासी पूर्ण तें ऐक ॥ ५९ ॥ धातासविता सनत्कुमा
रासी ॥ नारद प्रल्हाद अंबरूषी ॥ कालीं उपदेशिलें अर्जु
नासी ॥ ऐसा तूं होसी ज्ञानदाता ॥ ६० ॥ म्हणसी बहुत आ
हेति सज्ञान ॥ त्यासी पुसोनि साधावें ज्ञान ॥ तुजमी वे
गळें मायेचें नियमन ॥ त्याचें निजाणें कदान कळे ॥ ६१ ॥ मायें
विउसत्रीस्थिती ॥ मायानिर्दळती गती ॥ तूं एक जाणतां त्रि
जगती ॥ यालागी श्रीपति कृपा करी ॥ ६२ ॥ यापरी उद्धवें वि
नंती ॥ करूनि प्रार्थिला श्रीपती ॥ तो प्रकृती पुरुषविभाग ॥२८॥

युक्ति ॥ उद्धवाप्रति सांगेल ॥ ६३ ॥ जेवी सूर्यापासीं मृगजळ ॥
कां गगनि उपजे आभाळ ॥ का चभूमी केदीसें जळ ॥ तैसी प्र
कृती प्रबळ पुरुषापासी ॥ ६४ ॥ यापरि स्वयें श्रीकृष्ण
॥ प्रकृतीपुरुषनिरूपण ॥ समूळ सांगतां हे आपण ॥
तो म्हणे सावधान उद्धवा ॥ ६५ ॥ श्लोक ॥ श्रीभगवानु
वाच ॥ प्रकृतिः पुरुषश्चेति विकल्पः पुरुषर्षभ ॥ एष
वैकारिकः सर्गो गुणव्यतिकरात्मकः ॥ १९ ॥ टीका ॥
प्रकृती पुरुष ये दोन्ही ॥ सदा अलिप्त वेगळे पनी ॥ जे
सा दिवस आणि रजनी ॥ येकलोपोनि येक प्रबळे ॥ ६६

२९ दिवसलोपतांचिजाण। अंधकारेंसीपरिपूर्ण। घेउनियाता
राग्रहगण। रात्री आपणउल्लासें ६७ तेवीलोपतांपुरुषा
चेंभान। घेउनिकार्येंसीकारणगुण। ज्ञानाज्ञानेंसीपरिपूर्ण
प्रकृतीजाणथोरावें ६८ येथेमुख्यतेजोदेहाकार। तेचिप्र
कृतीचेदुर्गथोर। तेथेंठेविलाठानेंधर। देहअहंकारेंमहा
योधा। ६९ तोजीवलगविश्वासाचा। प्रकृतीसीविश्वासु
जं ४ त्याचा। तोनेटकाझुंझारदुर्गाचा। भरभारु दुर्गाचातोवा
हे ७० तेथेंअभिमानेंआपण। प्रकृतीसीअभेदेउनि ५३
जाण। घालुनिसामग्रीविकारभरण। दुर्गदीक्षणबळका
विलें ७१ एकेउद्धवापुरुषप्रेक्षा। निजप्रकृतीचीयानि २९

क्षा। देहदुर्गीअभिमानुलागा। जालाउरिलायाहेतू। ७२ दे
हदुर्गगुणअहंकार। दुर्गसामग्रीविकार। अवघेप्रकृतीचें
साचार। तदाकारभासत ७३ गगनीगंधर्वनगरजाण। मा
ड्यागोपुरेंवनउपवन। दीसेंतैसीप्रकृतीआपण। नानाका
रेंजाणभासत। ७४ जैसीमृगजळाचीसरिता। दुरुनिदी
सेंप्रवाहतां। तेवीप्रकृतीचीसर्वथा। नानाकारताआभासे
॥ ७५ ऐसेप्रकृतीदुर्गमहाथोर। तेथेंनानासामग्रीविकार॥
जेजेघालीअहंकार। एकसाचारसांगेन। ७६ श्लोकः॥
ममांगमायागुणमय्यनेकधाविकल्पबुद्धिश्चगुणैर्विधत्ते॥

भा०५० श्री०२२

३० वैकारिकस्त्रिविधोध्यात्ममेकमथाधिभूतमधिदैवमब्यत॥
३०॥ टीका॥ माझी मायागा आपण॥ सर्वांगे जाळीती न्हो गुण॥
तेही अभिमाने आपण॥ निजसत्ता जाण आवरीले॥ ७७॥
तेचि देहदुर्ग भिवंते जाण॥ त्रिगुणाचें आगड पूर्ण॥ ~~तेथें मांडे~~
पूर्ण॥ तेथें मांडुनि त्रिपुटी विंदान॥ मारादारूण अभिमान के
ली॥ ७८॥ त्या दुर्गाचि दृढ रक्षण॥ मुख्य तें त्रिपुटी चि जाण॥ तेत्रि
पुटीचें मुख्य लक्षण॥ तुज मी आपण सांगेन॥ ७९॥ कार्यका
रण कर्तृत्वता॥ कर्मै क्रिया अहंकर्ता॥ ध्येय ध्यान विषय
ध्याता॥ दुर्गसर्वथा दृढ केले॥ ८०॥ तेथें भोग्य भोगु भोक्ता॥ ॥३०॥

येदुःखमुखी नलता॥ अभिमानु जाला वसता॥ प्रकृति संमता
संयोगें॥ ८१॥ तेथें चौरधारा वियालक्षी॥ उघडुनि कामक्रोध
खीडकी॥ घालाघालितां येकाकी॥ सकळ लोकी कांपिजे॥
८२॥ त्याचा घेतनियाभेद रा॥ तापसपळाले सैरा॥ लंगोटी सांडि
डिली याहि दिगंबरा॥ क्रोधे थरथरा कांपती॥ ८३॥ लोभय
त्राचें निकडांडे॥ तमधूमदाटे चहुकडे॥ माहामोहाचें गडद
पडे॥ मागें पूरळदासेनां॥ ८४॥ दुर्गासि भवंती नवद्वारें॥ नवाध
रीनवळीयंत्रें॥ तीऐं तेणे यंत्रद्वारें॥ विषयमाहामारे मारिती
॥८५॥ देहाभिमानाचे बाळक॥ मुख्य तें मन नवियेक॥ तेंद

र्धर महामारक ॥ दुर्गअटक तेणें केलें ॥ ८६ ॥ माळ वळोनि
अवचट पारिकेरी घती घडघडाट ॥ ते दशव्या द्वाराचीवा
ट ॥ दडनि कपाट दृढ बुजिलें ॥ ८७ ॥ यापरी स्वयें मन ॥ दुर्गप
णासी आपण ॥ त्यासि सबाह्य राखवणें ॥ घरटी जाण स्वयें
करी ॥ ८८ ॥ धरूनि कामाचा ळात ॥ मन रीघे पारिख्यांत ॥ मु
खधुराची लोळविती ॥ कृतरा तेथें कोण पाड ॥ ८९ ॥ ऐसें
मनाचें मारकपण ॥ अनिवार अतिकठिन ॥ त्रिविध ता
पें खवळुनि जन ॥ कुबत जाण पाडिलें ॥ ९० ॥ देवापासूनि आ
धि ॥ दैवक ॥ मानसतापतो अध्यात्मिक ॥ भूतापासाव
तो भौतिक ॥ या नांव देखवा त्रिविध ताप ॥ ९१ ॥ ॥ ३१ ॥

सत्वगुणें देव अंतःकरण ॥ रजोगुणें इंद्रियें जाण महाभूतें वि
षयभान ॥ तमोगुणप्रसवतू ॥ ९२ ॥ त्रिविधविकारी विकार
बहळ ॥ ते प्रकृतीचे येथें केवळ ॥ चिद्दुर्ग सामग्री प्रब
ळ ॥ प्रपंच सबळ येणें जाला ॥ ९३ ॥ संकल्प महापर्जन्या
दकीं ॥ वासना जीवपणें भरली टाकीं ॥ तेणें जीवपणें दुर्गी वा
ळोकी ॥ संसार सुखदुःखी विचारिजे ॥ ९४ ॥ दुर्ग नवद्वारी स
मस्त ॥ आधिदैव आणि आधिभूत ॥ अध्यात्मके कोणे
थें ॥ एक निश्चित सांगेन ॥ ९५ ॥ कोणे द्वारि कोण यंत्र ॥
कोण चेतवितसे सूत्र ॥ कैसा होतसे विषय मार ॥ तोही नि

धोरी तो येक ॥१९६॥ श्लोक ॥ दक्रूपमार्कवपुरत्ररंध्रेपर
स्परांसिध्यतियःस्वतःखं । आत्मायदेषामपरो यआद्य:
स्स्वयानुभूत्याखिलसिद्धसिद्धिः ॥३॥ टीका ॥ चक्षुइंद्रि
ययंत्रथोर । तेथे कामिनी रूपाचा मारु मार ॥ घाई भे
दीतीजिकां र ॥ पाडिलें सुर नर कोट्यानुकोटी ॥१९७॥
चक्षुगोल इंद्रियशरीरी ॥ तेथें अधिदेव सूर्य अधिष्ठा
त्री ॥ देखिली रूपाची धारणा धरी ॥ तेचि निज निर्धा
री अध्यात्म ॥१९८॥ नीलपीत रूपाभरण ॥ दृष्टी देखि
जे दर्शन ॥ तेचि अधिभूतस्त त्यजाण । दृश्याचें भान दृष्टी ॥३२॥

सी ॥१९९॥ सूर्य अधिदेव सिद्ध आहे ॥ अधिभूत दृश्य
भरलें पाहे ॥ शरीरीं चक्षुगोलक होय ॥ परि अध्यात्म तें जे
जव दृष्टी नां अंधत्व दृष्टी ॥२००॥ अधिदेव अधिभूत
असतां पाहीं ॥ अध्यात्म ते जेजव दृष्टी नाहीं ॥ तव देखणें
न घडे कांहीं ॥ अंधत्व ते ठाईं ठसावलें ॥१॥ अध्यात्म अधि
भूत दोन्ही पाहे ॥ जे अधिदेव सूर्य अस्तु जाये ॥ ते दृष्टी चि
देखणें ठाये ॥ स्तब्धत्व राहे तमामाजि ॥२॥ ते काळीं दृष्टी
सी पाहे ॥ स्नेहसूत्र मेळउनि लाहे ॥ अग्नी जन्ही केली
साह्य ॥ तन्ही प्रकाश नोहे रवी ऐसा ॥३॥ तेथे चंद्रोदय ज

०९

॥२.१२

ती जाला ॥ तोही सूर्यासि मनाही आत्मा ॥ निशगनिरसुनि
दृष्टीसाहजालगा ॥ यालागी सूर्य बोलिला अधिदैव ॥ ४॥
अध्यात्म अधिभूत असतां पाही ॥ अधिदैव सूर्य जेथें
नाही ॥ तिथें दृष्टी चें न चलें काही ॥ तुजम्यां तेही सांगि
तलें ॥ ५॥ अध्यात्म अधिदैव दोन्ही आहे ॥ अभूत दृश्य घिप
दर्शन राहे ॥ ते सत्य अलज्ञान होये ॥ जे गुरु कृपा पा
हे पूर्णांशें ॥ ६॥ येथें जे दृश्याचें दर्शन ॥ तेणें देह बुद्धि द
ढ जाण ॥ तें दृश्याचें पूस ल्याभान ॥ होय देहासी शून्य
संचारु ॥ ७॥ अधिदैव अध्यात्म अधिभूत ॥ त्रिपुटीवा ॥२॥

होतां जाती ॥ परी आकाश सहजा स्थिती ॥ तेवां उत्पत्ति स्थिति अं
तं ॥ अलिप्त श्रीपती चिदा[illegible] ॥ १८ ॥ तो आदि चि अनादि आदि ॥ तो बु
द्धिची [illegible] बुद्धी ॥ तो सिद्धिची अनादि सिद्धि ॥ जाण त्रिशुद्धि परमात्मा
[illegible] ॥ [illegible]शाप्रकाशक ॥ अर्काचाही आदि अर्क ॥ स्वयें त्रिपुटी
चा प्रकाशक ॥ अलिप्त एक परमात्मा ॥ २० ॥ यासी जाणे ज्ञातां जाणे
पणे ॥ देहासी जालेला निरवाणें ॥ वेदावली स्मृतिपुराणें ॥ न कळे श
[illegible]भांडतां ॥ २१ ॥ देवा देवी आणि देवता ॥ भाग्य भोगु आणि भो
[illegible]नाना त्रिपुटी चि त्रिगुणता ॥ जाण सर्वथा प्रकृतीचे ॥ [illegible] ॥ हा
[illegible] अव्यय अतर्का ॥ प्रकृतीपुरुष परमात्मा यक ॥ यासी जा
॥ [illegible]वयपसि विवेकु ॥ न चले विवेक आणि कांचा ॥ २३ ॥ याचें निद्धद

दूरावलिजें ॥ याचेंनिदृश्य भूतस्थूलजें ॥ यातें धरूनि पाविजें ॥ हेंही नाहिं
जें कर्णपंथ्याचा ॥ २४ ॥ हा स्वप्रकाश सहज निजें ॥ यासी प्रकाशिऐसें
नाहीं दूजें ॥ याचेंनि प्रकाश देखिजे ॥ याचेनि होय दूजें याऐसें ॥ २५ ॥ अ
धिदैव आध्यात्म आधिभूत ॥ नेत्रद्वारा सांगितलें येथें ॥ तिसें चि अन्य
इंद्रियीं आदृत्त ॥ देवोसांगत संकलितें ॥ २६ ॥ श्लोक ॥ एवंत्वगादि
श्रवणादि चक्षुर्जिह्वादि नासादिच चित्तयुक्तं ॥ योसौ गुणक्षोभ
कृतो विकारः प्रधान मूलान्महतः प्रसूत ॥ ३२ ॥ टीका ॥ प्रधाना पा
सावमहदादि विस्तारा ॥ नानाविकाराचा पसारा ॥ गुणक्षोभें क्षोभु नि
घुरा ॥ उठिला उभारत्रिपुटीचा ॥ २७ ॥ जेवीं सूर्यें चक्षुरादि वि ॥ भ

दान ॥ तैसें चित्त वाश्रोत्र रसना घ्राण ॥ हें ज्ञानेंद्रियपंचक जाण ॥
याचें कर्मसमान त्रिपुटी रूपें ॥ २८ ॥ येथें कर्मेंद्रियें पांच आन ॥ तें ज्ञा
नेंद्रिया आधीन ॥ हस्त पाद गुद शिश्न ॥ वाचा जाण पांचवी ॥ २९ ॥
यासी ज्ञानेंद्रिया प्रेरिती ॥ तें कर्मेंद्रिया कर्मी प्रवृत्ती ॥ एवं उभय पंच
क स्थिती ॥ जाण निश्चित दशेंद्रियें ॥ ३० ॥ चित्तचतुष्टय चमत्कार ॥ मन
बुद्धि चित्त अहंकार ॥ यें एकचि परि भिन्न प्रकार ॥ जैसा व्यापार तैसा
नांव ॥ ३१ ॥ केवळ देहाकारें मीपण ॥ तो सबळ अहंकार गा जाण
॥ सकळ विकल्प जेथ उठन ॥ तें चि मन उद्धवा ॥ ३२ ॥ गत भोगाचें जें
चिंतन ॥ तें चि चित्ताचें लक्षण ॥ केवळ निश्चयात्मक जाण ॥ बुद्धि
संपूर्ण ती नाव ॥ ३३ ॥ हे गुणक्षोभाचें लक्षण ॥ भोग साधनें भोग्यजा

ए त्याहूनि भोक्ता तो भिन्न । चित्स्वरूपें जाण अविकारी ३३ । त्वगिंद्रियी वि
षय स्पर्शणें । तेथें अधिदैव वायु जाण । त्याहोनि परमात्मा भिन्न । चित्स्वरू
पें ... अविकारि ३४ । रसनेंद्रिय अति गहन । रस विषयो तेथील जाण
... वरुण अधिदैवत आपण । आत्मा स्वानंद पूर्ण रसातीत ३५ । गंधवि
षयो घ्राणेंद्रियें तेथें । अधिदैव अश्विनी देव होये । आत्मा तो त्याहूनि
नि... पाहे । चित्स्वरूपें राहे अविकारी ३६ । श्रवणेंद्रियें विषय
शब्द । तेथें दिशा अधिदैव प्रसिद्ध । शब्दि निजात्मा निःशब्द चिद ण३
हे शुद्ध अविकारी ३७ । चक्षुरिंद्रिय लक्ष्य पूर्वी निरूपलें जा
ण । हि ज्ञानेंद्रिय विंदान । त्रिपुटी संपूर्ण या रीती ३८ । चित्त इंद्रि
येंजे कांय थे । चिंतन विषयो त्यासी प्राप्ती । तेथें वासुदेव अधि ३९

देवत । आत्मा अलिप्त चित्तेसी ३९ । मनेंद्रिय अति चपळ । सं
कल्प विषयो त्या चा प्रबळ । तेथें अधिदैवत चंद्र निर्मळ । आत्मा के
वळ मनातीत ४० । अहंकार इंद्रिय कठिन । तेथील विषयो तें मीपण
... अधिदैवत जाण । परमात्मा भिन्न अहंकारेसी ४१ । बुद्धि इंद्रि
य अतिसज्ञान । बोधी इंद्रिय अतिसज्ञान । बोध्य तेथी चा विषयो
जाण । ब्रह्मा अधिदैव आपण । आत्मा चिद्घन बुध्यातीत ४२ । चित्त
... येंसकारण । त्रिपुटी सांगितली तेहे जाण । आत्मा कर्मेंद्रियी
... एक संपूर्ण सांगेन ४३ । वागींद्रियीं वाच्य विषयो । अग्नी
तउ अधिदैवत थिल पाहे । सरस्वती शक्ती चा तेथें निर्वाहो । यासी अलि
प्तदेवा म... मौनें ४४ । पाणींद्रियीं ग्रहण विषयो । इंद्र अधिदैवत

तेथिलपाळों । तेथें क्रियाशक्तीचा निर्वाहो । यासी अलिप्तदेवो अ
क्रियत्वें ४५ पादेंद्रियीं गतिविषयो तेथें उपेंद्र अधिदेवो । तेथें
…मनशक्तीचा निर्वाहो । यासी अलिप्तदेवो निश्चलत्वें ४६ गुदेंद्रिये
…सर्ग विषयो । नैरुत्य अधिदेवो तेथिलपाळो । क्षरशक्ती तेथिल
निर्वाहो त्यासी अलिप्तदेवो अक्षरत्वें ४७ शिश्नेंद्रिय रति विष
यो । तेथें प्रजापती अधिदेवो अनंदशक्तीचा तेथे निर्वाहो । त्या
सी अलिप्तदेवो परमानंदें ४८ ज्ञानकर्मेंद्रियक्रियाचरण चि
त्तचतुष्टयाचें लक्षण हेतु गुणक्षोभाचें कारण समूळ जाण माऽ
ऽ ४९ तेचि गुणक्षोभें प्रधान मूळ प्रकृती विकारें होय स्थूल
। आत्मा अविकारी निर्मूळ अलिप्त केवळ प्रकृतीसी ५० जि ३८

बोलिजे ६१ एवं त्रिगुण गुणविकारें काम्यकर्मसंस्कारें सबळ हो
उनि अहंकारें संसारीं संचरे नानाहेतु ६२ या प्रकृती विकारापा
सून आत्मा अतीशय भिन्न जेवी मृगजळांतें भरून अलिप्त भा
…नभामाजि ६३ जैसा प्रकाशुनि सर्पाकार सर्पासी नातळें स्व
यं दोर तेवीं प्रकाशुनि संसार निःसंग निर्विकार निजात्मा ६४
। जेवीं कल्लवर्ण रक्तश्वेत स्फटिक ठेवितां तेथें तेथ जल्लीतदा
कारं भासत तरी तो अलिप्त शुद्धत्वें ६५ तैसा गुणसंगें जीवात्मा
बद्ध दीसे तरी तो अतिशुद्ध जे नेणे निया निजबोध करिती विवा
द मनवादी ६६ येक ह्मणती आत्मा देहीं येक ह्मणती तो वि
देहीं एक ह्मणती आत्मा आभाआड हे दोन्ही नाहीं सर्वथा ६७

३५ येकह्मणती आत्मा सगुण । येकह्मणती तो गुणविहीन । येकह्म
णती ते वेगळी खुण । सगुण निर्गुण परमात्मा ६८ येक प्रतिपादिति भे
कप्रतिपादिती अभेद । येकह्मणती दोन्ही अबद्ध आमचें मत शुद्धद्वैत ह्म
णद । ६९ येकह्मणती ये मिथ्याभूत । प्रत्यक्ष जो दीसतो येथ ॥
तो प्रपंचु मानिती सत्य । हे विमत येकाचें ७० ऐसें नाना भेदवाद
सकळ । विचारितां ते अज्ञानमूळ । आत्मा चिन्मात्र केवळ ॥
भेदा ते समूळ छेदकु ॥ ७१ आत्मा परिज्ञानमय शुद्ध हे स्लो
किचें मूळपद । तेणें अज्ञानेसी निरसें भेद आत्मा शुद्ध बुद्ध
निजात्मा ॥ ७२ जेवीं सनक्षत्र रजीनी । निवडु निप्रगटें तर ॥३५
णी । तेंवीं सभेद कार्य निरसुनी । प्रगटे दिक्लीर्ण चिदाभासु ७३

३६ सो भविली तिन्ही गुण । हे विस्मरण मोहाचें लक्षण । तेणें विकारतें
तीन्ही गुण । ते विभाग भिन्न अवधारी ५६ मूळि बोलिला वैकार कु
णो अहंकार जाण सात्विकु तो चित्तचतुष्टय द्योतकु । लोय
प्रकाशकु अधिदेव । ५७ सत्वापासून उपजे मन मनापासाव
विकार गहन । यालागी वैकारकु जाण सत्वगुण बोलिजे ॥ ५८
ज्ञान कर्म उभय पंचक । हे इंद्रियांचा दशक जाला रजोगुण द्यो
तक । यालागी ऐंद्रिक ह्मणिपें त्यासी ॥ ५९ तामसगुण जे
कां येथें । आकाशादि अपंची कृतें । आवरणरूपें महाभूतें
॥ विषयसमवेत उपजवी ६० महाभूतें विषयपंचक । जाला
तमोगुणप्रकाशक । यालागी भूतादी देख यांसी अवश्य के ॥३६

३५ सोभविली तिन्हीगुण। हे विस्मरण मोहाचें लक्षण। तेणें विकार ते
तीन्हीगुण। ते विभाग भिन्न अवधारी ॥ ६ मूळि बोलिला वैकार कु
...ो अहंकार जाण सात्विकु। तो चित्तचतुष्टयद्योतकु। होय
प्रकाशकु अधिदेव ॥ ५७ सत्वापासून उपजे मन। मनापासा व
विकार गहन। यालागी वैकारकु जाण। सत्वगुण बोलिजे ॥ ५८
ज्ञानकर्म उभय पंचक। हे दृंद्रियाचा दशक। जाला रजोगुण द्यो
तक। यालागी ऐंद्रिक म्हणिपैं त्यासी ॥ ५९ तामसगुण जे
कां येथें। आकाशादि भूपंचीकृतें। आवरण रूपें महाभूतें
॥ विषयसमवेत उपजवी ॥ ६० महाभूतें विषयपंचक। जाला
तमोगुण प्रकाशक। यालागि भूतादि देख। यांसी अवस्यके ३८

तेयें गुणेंसी माया उडे। भेदेंसी वादु बुडे। मुळेंसी अज्ञान खुडे। चहुक
डे सच्चिदानंदु ॥ ७४ आत्मा सच्चिदानंद पूर्ण। तेथें समूळ मिथ्या अज्ञा
अज्ञान। तें अज्ञान निरसी साधन। विवेक सांख्यज्ञान म्हणून दीसे
॥ ७५ तेचि विषी देनिरूपण। श्लोकार्धे सुलक्षण। स्वयें सांगता
श्रीकृष्ण। साध्यसाधन विभागें ॥ ७६ श्लोकार्धः। मय्यात्मनेवो
परमेत पुंसां मत्तः परावृत्तधियां स्वलोकात् ॥ ३३ टीका। मूळी
मूळ मिथ्या अज्ञान। अज्ञानजन्य विषयभान। तें देखोनि भूल
...न पडिलें विस्मरण स्वरूपी ॥ ७७ मी परमात्मा हृदयस्थ संनि
धी। त्या मज पासूनि उपरमे बुद्धि। मग विषयासक्ती त्रिशुद्धि। आ
ठवें उपाधि देहगेहदारा ॥ ७८ जे स्वस्वरूपाचें विस्मरण। तेंचि वा
वीतीव्र विषयध्यान। तेणें जीवासी जन्ममरण। अनिवार जाण दे

हाभिमानें ॥ ७९ ॥ तो आथवा देहाभिमान वैराग मुक्तज्ञानध्यान ॥ मीचि
बोसितोसाधन ॥ समूळ अज्ञानछेदक ॥ ८० ॥ जववरी आंगी देहाभिमा
न ॥ तव [illegible] अवश्य पाहिजेसाधन ॥ निःशेषनिराशिला अज्ञान ॥ हृया
साधनमी मानी ॥ ८१ ॥ लणसीतेकोणपा अज्ञान ॥ जेशुद्धासीलावी
जीवपण ॥ आजीवा आंगीजन्ममरण ॥ अनिवार जाणबाढवी ॥ ८२
स्वस्वरूप विसरोनिजाण ॥ देहीस्फूरेजेमीपण ॥ अत्यंत दढतर अज्ञा
न ॥ तो देहाभिमान उद्धवा ॥ ८३ ॥ गोणनावत्याचें अज्ञान ॥ येरवी मु
ख्य ते देहाभिमान ॥ हें ऐकोनि देवाचें वचन ॥ दुचकलें मन उद्ध
वाचें ॥ ८३ ॥ तो चि अर्थी चा प्रश्न ॥ देवासि पुसें आपण ॥ कोण्याायु
क्ति देहाभिमान ॥ जन्म मरणभोगवी ॥ ८४ ॥ श्लोकः ॥ उद्धव उवाच
॥ वदंतः परावृत्तधियः स्वकृतैः कर्मभिः प्रभो ॥ उच्चावचान्यथादे ॥ ४० ॥

हान्गृहंति विस्त्तं अंनिच ॥ ३४ ॥ टीका ॥ सर्वत्र सदा सन्मुख गगन ॥ त्यासी
कदा न घडे विमुखपण ॥ तेवी आत्मा सबाह्यपूर्ण ॥ वृत्ति विमुख जाण हो
य केसी ॥ ८५ ॥ जैसें आलिंबांधवेंगगन ॥ तें अक्रिय लागे कर्मबंधन ॥ वंध्या
गर्भसंभवेपण ॥ तेंजन्ममरण मुक्तासी ॥ ८६ ॥ आत्मावेगळें कांहीं ॥ रीतेंत
द [illegible] होनाहीं ॥ तरी येदेहाचा तेदेही ॥ गगनसिद्धि पाही कैसेंनि ॥ ८७
॥ [illegible] धिकसोनिबोसराराहे ॥ आकाशपळोनि परूजाये ॥ तेदेही
[illegible] तरापाहें ॥ आत्मा [illegible] हें संसरण ॥ ८८ ॥ सातसमुद्रगी ॥ के
[illegible] ॥ ते आत्मा उच्चनीचयोनि भोगी ॥ हे अतर्क्य तर्के नामागी ॥ म्ह
[illegible] येर [illegible] के अर्थी ॥ ८९ ॥ श्लोक ॥ तन्ममाख्याहि गोविंद दुर्विभा
व्यमनात्मभिः ॥ नह्येतत्प्रायशो लोके विद्वांसः संति वंचिताः ॥

४१ ॥३५॥ टीका ॥ अभिनव तूझी गती ॥ सर्वथा न कळे श्रीपती ॥ माया मोहित
जे चित्तीं ॥ त्या तुझी स्थिति नेणवे ॥ ९० ॥ तूं आत्मा अद्वितीय अविना
श ॥ तेथें उत्पत्ति स्थिती विनाश ॥ नाथिला दाविसी भवभास ॥ हा अ
तर्क्य विलास तर्केना ॥ ९१ ॥ येथें वेदाचि युक्ती ठेली ॥ उपनिषदें वेडाव
लीं ॥ पुराणें मूकी जाली ॥ श्रुति पळे लाजिली नवलचें चि मागी ॥ ९२ ॥
तूं से केवळ कृपें विण ॥ तूझें इत्थंभूत न कळे ज्ञान ॥ ऐसें जड मूढ ह
रिकृपाहीन ॥ त्यासी भवबंधन तूटेना ॥ ९३ ॥ तूझे योगमाये
चि अतर्क्यता ॥ ब्रह्मा भूलला विल्हावत्से नेता ॥ शिव भूलला मोह
नी देखतां ॥ इतरांचि कथा ते कोण ॥ ९४ ॥ प्रपंची अथवा परमा
र्थी ॥ तूझा नेणती हे निति इंद्रियवृत्ती ॥ या लागी गोविंद नामाची ॥ ४१

ख्याती ॥ त्रिजगती वाखाणी ॥ ९५ ॥ सादर कृपा पूर्वक आपण ॥ माझा सांगा
वा अतर्क्य प्रश्न ॥ देही देहांतरा संचरण ॥ जीवासी जन्ममरण ते कैसें ॥
९६ ॥ ऐको निउद्धवाचा प्रश्न ॥ हांसीनला मधुसूदन ॥ हे अवघे मायिक
जाण ॥ कल्पना ॥ निदान मनोमय ॥ ९७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ श्लोक ॥ मनः
कर्ममयं नृणामिंद्रियैः पंचभिर्युतं ॥ लोकाल्लोकं प्रयात्यन्य आत्मा
तदनुवर्तते ॥ ३६ ॥ टीका ॥ अकरा इंद्रियें पंच महाभूतें ॥ हें सोळा कळा
... येथें ॥ मुख्यत्व प्राधान्य मनाचें येथें ॥ नानां विषयातें क
... ॥ ९८ ॥ येथे लिंगदेह तें चि मन ॥ मनां आधीन इंद्रियें जाण ॥
मनाचेनि देहासी गमन ॥ तेथें देहाभिमान मनासवे ॥ ९९ ॥ म
न उपाचे सांडु नि जाये ॥ तेथें अभिमान उभा न राहे ॥ मनोयो
गें अभिमान पाहें ॥ देहाचा वाहे खटाटोप ॥ १०० ॥ तेथें वि

घयासक्तीमन । करीशुभाशुभकर्माचरण । तेव्हांहोउनिकर्माधीन । देह
करीगमनदेहांतरा ४७१ आत्मायासीअलिप्तभिन्न परीदेहासवेंकरीगम
न हेंअतिअतर्क्यविंदान ऐकलक्षणतयाचें ४०२ घटजेथेंनेउनिबै
से आकाशत्यासवेंजातदीसे परिटळेनेनांहीआकाश । आत्मा
चेंतैसेंगमन येथें ३ घटामाजिभरिलेंअमृत । अथवाघातिजे
खातमूळ । आकाशदोहीसीअलिप्त । तेवींसुखदुःखातीतदेह
स्थआत्मा ॥ ४ ॥ घटघायेंकीजेंशतचूर्ण । परिआकाशासीनल
गेघाव । तेवींनैश्वरीअनीश्वर । जाणमाचारनिजात्मा ॥ ५ ॥ घटफु
टोनिजेथेंनाशे ॥ तेथेंआकाशसहजेंअसे नवाघटजेथेंउप
जोबैसे । तोतेथेंचिआकाशेंव्यापिजे ॥ ६ ॥ तेवींदेहाचेंनैश्वरपण
॥ आत्माअखंडलेपारिपूर्ण । आत्मासीदेहांतरगमन जन्मम ४२

रणअसेंना ॥ ७ ॥ देही देहेंदेहांतरागमन । वासनायोगेंकरीमन ॥
तेंमनोगमनाचेंलक्षण । ऐकसंपूर्णसांगेन ॥ ८ ॥ श्लो० ॥ ध्यायन्म
नोनुविषयान्दृष्टान्वानुश्रुतानथ उद्यत्सीदत्कर्मतंत्रंस्मृति
स्तदनुशाम्यति ॥ ९ ॥ टीका ॥ श्रुतदृष्टविषयाचेंध्यान ॥ निरंतरवा
ढवीमन । तीव्रधारणादारुण अन्यस्फुरणस्फुरेनां ॥ ऐसी । आव
डंद ।विषयाचेंध्यान ॥ अंतकाळींठसावेंजाण । तेव्हांतदाकार
होयमन सर्वभावेंआपणतन्निष्ठ १० तेव्हांभोगाश्रयेंजाण । मा
गिलादेहाचाअभिमान सरुजेंचिविसरेमन । पुढीलध्यानए
काग्रता ११ विषयवासनारूढमन । निजकर्मतंत्रेंजाण देहां
तराकरीगमन तेथेंप्राणसंचरे १२ मागिलसांडिल्यादेहातें ॥

सर्वथास्मरेनांचिलातें ॥ पुढेंधरिलेंआणिकांतें ॥ तेंहीमनातेंस्मरेना
॥१३॥ श्लोक ॥ विषयाभिनिवेशेननात्मानंसंस्मरेत्पुनः ॥ जंतोर्वैकस्य
चिधेतोमृत्युरत्यंतविस्मृतिः ३८ जन्मत्वात्मतयापुंसः ॥ सर्वभावेन
भूरिद ॥ विषयस्वीकृतिंप्राहुर्यथास्वप्नमनोरथः ॥ ३९ ॥ टीका ॥ विषया
भिनिवेशेंमन ॥ ज्यास्वरूपाचेंकरीध्यान ॥ तद्रूपहोयआपण ॥ पूर्व
देहाचेंस्मरणविसरोनिया ॥ १४ ॥ तेंचिविसरुणेंकैसें ॥ निजबाळ
सेंप्रौढवयसें ॥ निःशेषनाठवेंमानसें ॥ पूर्वदेहतैसेविसरोनिजा
ये ॥ १५ ॥ ऐसेंअत्यंतविस्मरण ॥ त्यानावदेहाचेंमरण ॥ त्याविस
रासवेंजाण ॥ चेतनाप्राणविसरोनिजाये ॥ १६ ॥ तेव्हांचेतनाजा
यसप्राण ॥ तेव्हांदेहासियेप्रेतपण ॥ यानांवरूढवामरण ॥ ज ॥ ४३

न्मकथनतेंऐक ॥ १७ ॥ स्नेहेंद्वेषेंअथवाभयें ॥ अंतकाळींजेंध्यानरा
हे ॥ पुरुषतद्रूपहोये ॥ जन्मह्मणिजेतैसेंचि ॥ १८ ॥ भरतकरितांअ
नुष्ठान ॥ अंतिलागलेंमृगाचेंध्यान ॥ तोमृगचिजालाआपण ॥
ध्यानानुरूपेंमनजन्मपावे ॥ १९ ॥ भयास्तवभ्रंगीचेंध्यान ॥ कीट
कीसीकरितांजाण ॥ तेंतद्रूपहोयआपण ॥ ध्यानानुरूपेंमनज
न्मपावे ॥ २० ॥ द्वेषेंध्यातांश्रीकृष्णासी ॥ तद्रूपताजालीपौंड्रकासी ॥
ऐसेंदृढध्यानमानसीं ॥ तेंगतीपुरुषासीत्रिशुद्धि ॥ २१ ॥ वाढतां
नि...संभ्रम ॥ अंतकाळींआवडेसप्रेम ॥ जेंध्यानठसावेंमनोर
म ॥ तेंचिजन्मपुरुषासी ॥ २२ ॥ मगतेणेंध्यानानुभवें ॥ जैसाका
ळीआकारुसंभवे ॥ तेथेंदेहाभिमानपावे ॥ हेमीआघवेंल

४४ होनि २३ तेथें मन आणि अभिमान स्वरूपयेक कार्यें भिन्न हेचि
हे चतुष्टय लक्षण जाणती सज्ञान एकात्मता २४ दैवयोगें त्याचे
हातें बरवो खरें घडें साचें तें अभिमान घेउनि साचें जन्म पुरुषा
चें पानावें २५ परी देहु न वे आन हे ही स्मरे नां तें मन पूर्वी लजो
देहाभिमान तो चि येथें जाण आरोपी २६ ये चि अर्थि चा दृष्टांत
॥स्वयें सांगता हे श्रीकृष्णनाथ जे विस्वप्न आणि मनोरथ वी
सरवितु निज देहा २७ स्वगृहि दारिद्रि निद्रितु तो स्वप्नि हो
य अमरनाथ मग उर्वशी प्रमुख अप्सरांत ऐसें मिरवीत ऐरा
वती २८ ते दरिद्र देह माझें गेलें हे अमर देह प्राप्त झालें
ऐसी स्वप्नी नाहीं आठवलें तैसें जन्म जाले जनासी २९ ॥४४

मजूरराउली चें घृत नेतां तो तुरंगी चढें मनोरथां मग नाचउला
गेउल्हासता स्वकल्पितां कल्पना २९ सबल वारु वाचें उडा
ण ल्लएणै निउडो जाता आपण पडोनि घृतकुंभ होय भग्न॥
,सती जन काय जालें ३० बळें उडाला माझा घोडा परि
स्मरे नां तो फूटला घडा बैदी पडला रोकडा नेणें बापुडा
मनोरथ ३१ येथवरी ती व्रजें विस्मरण त्या नाव देहा चें
मरण अंती उद्घत जे मनाचें ध्यान ते चि जन्म जाण प्रा
ण्यासी ३२ एवं आत्मासी जे जन्म मरण ते केवळ भ्रमाचें
लक्षण ते चि अर्थि चें निरूपण स्वयें श्रीकृष्ण सांगितु॥

४५ ॥३३ श्लोक ॥ स्वप्नंमनोरथंचेत्संप्राक्तनंनस्मरत्यसौ ॥ तत्रपूर्वमि
व[illegible]मानंअपूर्वंचानुपश्यति ॥ ४० टीका ॥ स्वप्नदेखत्यापुरुषासी
[illegible]रोनिनिजदेहासी स्वप्नीचादेहगेहासी ॥ साभीमानेसी वा
[illegible] ॥ २४ ॥ जाग्रतीदेहोराहिलातेथे ॥ स्वप्नदेहपावलायेथें ॥ प
[illegible] अपूर्वदोहीतें ॥ नस्मरेंचित्तपुरुषजैसा ॥ ३५ ॥ जाग्रती आ
णिदाखिलेंस्वप्न ॥ यादोहीदेहासीदेखतांभिन्न ॥ तेवीजन्म आ
णिमरण ॥ जीवासीजाणअसेनां ॥ ३६ ॥ येथेंदेहासीजन्मनाश
॥ स्वप्नमनोरथविलास ॥ आत्मानित्यमुक्तअविनाश ॥ तैसाबह
वसंसारु ॥ ३७ ॥ देहासीजन्मस्थितीमरण ॥ यासीमनचीका
रण ॥ मनोकल्पितसंसारजाण ॥ तेचिश्रीकृष्णसांगत ॥ ३८ ॥ ॥४५

श्लोक ॥ इंद्रियायनसृष्टेदंत्रैविध्यंभातिवस्तुनि ॥ बहिरंतर्भिदाहेतुर्ज
नोसज्जनतत्त्वथा ॥ ४१ टीका: ॥ मनेकल्पिलीसकळसृष्टी ॥ मनोक
तइंद्रियाकामाठी ॥ मनेंवाढविलीत्रिपुटी ॥ कर्मकसवटीविभागे ॥
३९ ॥ अधिदैवअध्यात्मअधिभूत ॥ हेत्रिविध्यमनोकृत ॥ वस्तु
अखंडचितेथे ॥ त्रिधाभासतकल्पना ॥ ४० ॥ जैसेंभांडेंकुंभारकें
[illegible] तेथेनभदीसेंतदाकारी ॥ गगनसर्वथाअविकारी ॥ तेविकारी
[illegible] भांडयोगें ॥ ४१ ॥ तेवीआत्माअविकारीनित्यशुद्ध ॥ तेथेंमनो
कल्पितात्रिविध ॥ नानापरिच्यात्रिपुटीविविध ॥ वाढविलाभेद
[illegible]क ॥ ४२ ॥ कार्यकर्मआणिकर्त्ता ॥ ध्येयध्यानआणिध्याता ॥
ज्ञेयज्ञानआणिज्ञाता ॥ यामनोकल्पितात्रिविध ॥ ४३ ॥ अहंकार

४८ हंसोहंभेद। त्वंपदतत्सदऽसिपद। सच्चिदआणिआनंद। हाहीजा
णसंबंधमाइक ॥४४॥ असतांचियेनिवृत्ति संततप्रतिपादीवेद
। जडाचियेसमाप्ति चिदत्वबोलितीवस्तुसी ॥४५॥ करितांदुः
खा त्छेद वस्तुसीम्हणऐसीपरमानंद। एवंसच्चिदानंद। जाण
प्रसिद्धमाइक ॥४६॥ असंतमिथ्यामाइकपाहीं ॥ तेसंतत्वकोण
ठेविठाइं जडासीचठावनाहीं ॥ तेथेंचिदत्वकाइसंपादे ॥४७॥ ते
थेंनाहींदुःखसंबंध। तेथेंकोणम्हणेआनंद। एवंवस्तुचाठाइं
सचिदानंद। माइकसंबंधयाहेतु ॥४८॥ येथेंजेभासेसंसाराचे
भान ॥ त्रिगुणीत्रिपुटीचेंविंदान। माइकसंबंधयाहेतजाण
॥ आत्मातोतांभिन्नत्रिगुणातीत ॥४९॥ आत्मानित्यशुद्धबुद्धमु ॥४६

क। तेथभासेजोत्रिविधभेद। तोमनोकृतगुणसंबंध। जाणप्रसि
द्धमाइक ॥५०॥ पुरुषश्रोत्रीसदाचार। त्यासीस्त्रीकरीव्यभिचार
॥ तेणेंदोषेंम्हणतीभर्त्तार। तैसाभेदप्रकारआत्मासी ॥५१॥ जेवी
स्वप्नामाजिनर। येकलाहोयसंसार। तोनिद्राप्रयोगचमत्कार ॥
तैसाभेदप्रकारमाइकब्रह्मीं ॥५२॥ जडाजडदेहभेद। परिछि
न्नत्वजीवभेद। हास्वप्नप्रायमाइकबोध। आत्माशुद्धअद्वि
तीय ॥५३॥ ऐसेंमायाविभेदनिष्टजाण। त्यासीवैराग्यसिध
ई जाण। कालकृतजन्ममरण। तेचिनिरूपणहरीसांगे ॥५४
श्लोक। नित्यदाह्यंगभूतानिभवंतिनभवंतिच। कालेनालक्ष्य
वेगेन। सूक्ष्मत्वात्तन्नदृश्यते ॥४२ टीका म्हणेएकबापानद्व

वा स्थावरजंगमा देहभावा । काळाचिया काळप्रभावा । लागला नि
चनवाजन्ममृत्यु ॥५५॥ अतिसूक्ष्मकाळगतीसी । कालुयासतु
[illegible]मासी । याआगी आजन्ममृत्युसी । नेणवेंजीवासी मायामोहे
॥५६॥ निजमाता बाळवयसेसी । प्रगट अवयवी जाडवी पुत्रा
[illegible] । तेचि माता प्रौढ वेसेसी । होघत्या पुत्रासी सलज्ज ॥५७॥ तेबा
[illegible]ावस्था काळें नेली । हे प्रौढवयसा नवी आली । यालागी माता
सलज्ज जाली । हे काळें केली घडमोडी ॥५८॥ ऐसा नित्यनाश नि
त्यजन्म । भूतांसी करि काळ सूक्ष्म । या जन्ममृत्युचें वर्म । नेणती स
भ्रमभ्रांत प्राणी ॥५९॥ जो अवस्था भागु काळें नेला । त्यास वेंतो
देहोचि गेला । पुढें नवी वयसा पावला । तो काळें आणिला नवा ॥४७

देहो ॥६०॥ ऐसा संभव आणि अभावो । नित्य नवा काळकृत पाहे ॥
यालागी त्रिविधविकारी देहो । स्वयें स्वमेव देखीजे ॥६१॥ अतर्क्य
काळाची काळगती । भूतें जन्ममृत्यु पावती । ते अलक्ष्यगतीचें
अर्थीं । दृष्टांत श्रीपती दावीतु ॥६२॥ श्लोक ॥ यथार्चिषां स्रोतसां च
[illegible]लानां वा वनस्पते । तथैव सर्वभूतानां वयोवस्थादयः कृताः ॥
[illegible] टीका ॥ नित्य नूतन दीप जाला । होतां जातां न दीसती डोळा
॥ [illegible]वेग वाहतां जळकल्लोळा । यमुनाजळा न देखीजे ॥६३॥
[illegible]न संडितां रक्ष देठ । कडवट तुरट आंबट । तेचि गोड हो
य चोखट । ऐसी अदृष्टकाळसत्ता ॥६४॥ तोचि काळ देहास
रिसा । नित्य नूतन लागला कैसा । बाळ तारुण्य वृद्ध वयसा ।

दे॥ दशापालटि ॥ ६५ मूढ कुशळ अशक्तता ॥ अवस्था नाशितयेती ॥ अवस्था ॥ तेथे मी ताचि हे तत्वता ॥ स्फुरे सर्वथा केसेनि ॥ ६६ ॥ ऐसें कपि ॥ ...मन ॥ ते चि अर्थि चा निरूपण ॥ अखंड स्फुर्ति चे कारण ॥ स्वयें ॥ श्री...ल सांगतु ॥ ६७ ॥ श्लोक ॥ सोयं दीपो र्चिषां यद्वत् स्रोतसां तदि ...लं ॥ सोयं पुमानिति न्टणां म्रषा गी र्धी र्म्रषा युषां ॥ ४४ ॥ टीका ॥ दी पज्वाळा होती जाती ॥ अग्नी जैसा तैसा पूर्वस्थिती ॥ या लागितो वि दी पुल्लणती ॥ ऐसी युक्ति उद्धवा ॥ ७५ ॥ प्रवाहे वाहती कल्लोळ ॥ परि अखंड ते एकचि जळ ॥ या लागि म्हणती सकळ ॥ ते चि जळ या हेतु ॥ ६९ ॥ तेवी देह ही वयसा होती जाती ॥ आत्मा अखंड अ नस्युती ॥ ताचि मी स्फुरे स्फूर्त्ती ॥ या उपपत्ती उद्धवा ॥ ७० ॥ म्हणसी ॥ ४८

...पणें अहंकार दृढ ॥ तो हि अज्ञान ते जड मूढ ॥ त्यासी प्रकाशकु आ त्मा दृढ ॥ मी पण अखंड वस्तु ते स्फुरे ॥ ७१ ॥ येथें देहासीच जन्म मरण ॥ आत्मा अखंड ते परिपूर्ण ॥ येथें देह म्हणजे मी पण ॥ ते वाचाजा ...ए अति मीथ्या ॥ ७२ ॥ विषयांचिये विषयसिद्धि ॥ देही कां जे देहबु द्धि ॥ ते हि मिथ्या जाण निश्चुद्धि ॥ भवबंदी स्थापक ॥ ७३ ॥ कर्मभू ...नर देह ऐसें ॥ निधान लाधले अनायासे ॥ तेथे चे नित्र आयुष्ये ॥ ...ड. विषयविलासें गुंतले ॥ ७४ ॥ जो अमृत विकुनि कांजी प्याला ...रत्नें देउनि कोंडा घेतला ॥ पर्वत फोडुनि टोळ धरिला ॥ गजु ...ओवाळुनि टेसाठी ॥ ७५ ॥ डोळे फोडुनि काजळ ल्याला ॥ ना ...कापुनिसी मगा खेळला ॥ तैसा नरदेह नाडला ॥ नाशु

केला आयुष्या ॥७६॥ वेचितां धन लक्षकोटी ॥ आयुष्य क्षण एक न मिळे
भेटी ॥ तेंही वेचिलें विषयासाठी ॥ रता यूकरंटी आतिमूढ ॥ ७७ ॥ सुरम
देहाचे कल्पनि [illegible] क जाण ॥ तेथील कल्पनिक अभिमान ॥ ते देह
बुद्धी वेमीपण ॥ लावी दृढ बंधन जगासी ॥ ७८ ॥ तें सांडितां देहीं
मीपण ॥ कैंचें जन्म कैचें मरण ॥ तेव्हां संसारु ची नाहीं जाण ॥ भ
व बंधन म र. कैंचें ॥ ७९ ॥ जेसा मिथ्या बागुलाचा भेवो ॥ बाळकें
सत्य मानिला पाहो ॥ तेसा मृषा कल्पनिक देहो ॥ सत्यत्वें पा
हो मानिला ॥ ८० ॥ मिथ्या देहीं आणि देह बुद्धि ॥ त्यासी पुढें कै
सी जन्मसिद्धि ॥ मिथ्याभूतासी न कोटे वृद्धि ॥ ते विषीं विधि
हरि बोले ॥ ८१ ॥ श्लोक ॥ नास्य स्य कर्म बीजेन जायते सोप्ययं ॥४९॥
मृ भा नूः ॥ म्रीयते चामरो भ्रांत्या यथाग्निर्दारुसंयुतः ॥ ४५ ॥ टीका ॥ देहा
सवा देहाभिमान ॥ जनीवासनाबीज गहन ॥ ते ऐसें संकल्पें आपण
॥ मानिजन्ममरण नस्तेंची ॥ ८२ ॥ तेणें देहाभिमानें आपण ॥ अ
हं कर्म कर्ता क्रियाचरण ॥ निष्कर्मा कर्मबंधन ॥ अमरा जन्मम
रण आरोपी ॥ ८३ ॥ चिद्गराचें निजालेपण ॥ त्या तु सूर्याचे ज
न्म मानिलें ॥ चिद्गर नाशें सूर्याचें जीणें ॥ नाशलें म्हणे बाळक
॥ ८४ ॥ ते वी अजासी जन्मकर्म ॥ मानिती तो महा भ्रम ॥ ये
चिविषीं पुरुषोत्तम ॥ दृष्टांत सुगम सांगतु ॥ ८५ ॥ जैसा अज
न्मा अग्नी असता ॥ त्यासी काष्ठीं जन्मला म्हणत ॥ दीसे

काष्टाकारें साकारवंत। काष्ठनाशें मानिति नाश त्यासी॥ ८६॥ येथे
देहासी च जन्मनाश। आत्मा नित्य अविनाश। देहअवस्था नव वि
लास। स्वयें हृषीकेश सांगत॥ ८७॥ श्लो० ॥ निषेकगर्भजन्मानि बा
ल्यं कौमारयौवनं। वयोमध्यं जरामृत्युरित्यवस्थास्तनोर्नव॥ ८६॥
टीका देहीच्या अवस्था त्यां नाव। येक त्याचा हीं स्वभाव। भिन्न वि
भाग वैभव। यथा गोरवें सांगेन॥ ८८॥ पित्रु देहीं पावोनि शुक्रबा।
तेथुनि जननीजठरा प्राप्त। यानांव निशेक बोलिजत। देहीची हे
प्रथमावस्था॥ ८९॥ जननीजठरी रुधिरयुक्त। मुसावोनि सेवा दी
होत। क्षणक्षणवृद्धि प्राप्त। गर्भ तो येथें दुजी अवस्था॥ ९०॥ प्रस
तीवाताचा आघातीं। उदराबाहेरि उत्पत्ति। त्या नाम जन्म बो ॥५०॥

लिती। जाण निश्चिती तीजी अवस्था॥ ९१॥ मळमूत्री लोळें अज्ञान॥
मूढ इंद्रियें विवेकशून्य। गोड गोजिरें कल भाषण। पंचहायन बाला
वस्था॥ ९२॥ अतिशयें आवडे स्तनपान। मुरमलें माताचि प्रधान्य॥
रुदनाचें बळ संपूर्ण। ते चौथी जाण बालावस्था॥ ९३॥ इंद्रियचे
तना वाढत। परिपोटि नाहीं विषयस्वार्थ। खेळावरी आसक्त चि
त्त। ते पाचवी येथ कुमारावस्था॥ ९४॥ याउपरी मी तरुणपण।
इंद्रियसामर्थ्य संपूर्ण। मी श्यारु णसज्ञान। देहीं देहाभिमान मु
समुसी॥ ९५॥ तेथ स्त्रीकामु आवडे चित्त। धनकामाचि अति प्री
ति। देहगेहाची आसक्ति। नामरूपाचि ख्याती लोकिकिं मिरवी
॥ ९६॥ श्रीमदें गर्वित मानस। स्त्रीपुत्राचा अति उल्हास। ट्स्मा

५१ दुर्धरअतिसोस ॥ कामक्रोधाचा बहू बसबळसा भावे ॥ ९७ ॥ नसा
ळेनो किसेपण ॥ तूलुण तांसा डिग्रो ॥ तेसा हवी अवस्था जाण ॥
तरुणपण अनर्थि ॥ ९८ ॥ पंधरापासूनि पंचवीस ॥ पूर्णतरुणपण
चापेस ॥ तेथे नानाविकारी मानस ॥ नांदवी सावकाश देहाभिमान
॥ ९९ ॥ चाळीसापासूनि साठीवरी ॥ देहउत्तर वयसापुरी ॥ उतरली
पडे लागे शरीरी ॥ इंद्रियशक्ती करी प्राशनकाळ ॥ १०० ॥ क्षीणपण
वें सुमुहूर्त ॥ काळ आरंभू करी जेथे ॥ ते हे उत्तरावस्था येथे ॥
जाण निश्चितसा तुवी ॥ १ ॥ तीचां हातधरूणी जरा ॥ कापवी
तयेसु भटानरा ॥ भोगु नसाहे शरीरा ॥ इंद्रियव्यापारा हरासी
॥ २ ॥ वस्तुकेली शरीर वशे ॥ दांताची पडली वोस ॥ भेणे पालट ॥५१॥

ले केश ॥ थाकेशी सकांपत ॥ शरीर जरा करी क्षीण ॥ तरी वि
षयइच्छा अतिगहन ॥ चिंता अनिवार अतिदारुण ॥ तृष्णा अपूर्ण
सर्वदा ॥ ४ ॥ तेज सांडुनि जाय नयनां ॥ डाळी पडो निठाटिकानां ॥ म
तीलागे चोरपान्हा ॥ तरी देहाभिमान वाढवी ॥ ५ ॥ जरा पावली
ये मे जसंधी ॥ अनिवार येती आधिव्याधि ॥ माळमोहें व्यापि
जे बुद्धि ॥ दिवेक विशुद्धि बुडाला ॥ ६ ॥ पाया पडती सेंवेगडी ॥
आधार टेकणी लाकुडी ॥ वाचा लफलफी जडले गाडी ॥ हाले
वोठाची जोडी उंदीर प्रायें ॥ ७ ॥ डोळाचे चिपडी तोंडे भरे ॥ नाकी
ची [illegible] खोळी वोंठा उत्तरे ॥ मुखीची लाळ वाचीये आधरे ॥ थिं
बिथिंबि जेंउरे चिकडनि ॥ ८ ॥ चुंबन मांगे नातोडा प्रति ॥ तेथ

५२ नव्हणे निपरापखती ॥ असंतु नोहो खोकल्या हाती ॥ स्वासकासउठती
अनिवार ॥ ए ॥ शरिरीथरकांपउठी तरीदेहाभिमान दृढपोटी ॥ अव
घ्याते ल्हणे धाकुटी ॥ सांगेजुनाट गोठी मोठमोठ्या ॥ १० ॥ अधोवा
ताचें अवधारणें ॥ अनिवार सुटे जाणे ॥ जीवेजीतां विटंबन ॥ तेहे जरा
जाणे आठवी अवस्था ॥ ११ ॥ जेवी सूद्र मांगें देरा राजा एण ॥ तेवी जरेस
वेअसें मरण ॥ जराशरीरपाडी क्षीण ॥ तवंवाजें निशाणें मत्युचे ॥ १२
॥ देहीच्या तुटल्या नाडी ॥ वाचाही लागेघाघडी ॥ तरी देहाची धरी
गोडी ॥ अधिक आवडी स्त्रीपुत्रां ॥ १३ ॥ मजमांगेये अनाथें ॥ कोणसां
भाळील याते ॥ पोटसी धरुनि त्याते ॥ रडें बहुतें आक्रोशें ॥ १४ ॥ द्र
व्यलोभ अतिकठिन ॥ अंतीनवेचि आपण ॥ दूरीकरुनि दृतरज ॥ ५२ ॥

न ॥ सांगेठण खुणठेवाची ॥ १५ ॥ नवल वासनां विंदान ॥ विसरोनि दे
हाचें स्मरण ॥ सर्वस्वें जेधरी मन ॥ तेचि आपण दृढहोय ॥ १६ ॥ या
देहाची निःशेषनाठवण ॥ तेनाठवलेंसवेजाण ॥ तेचेतना सहित
जायेप्राण ॥ यानाव मरण देहाचें ॥ १७ ॥ एवं गर्भादि मरणेंतां ॥ यादे
हाची नव अवस्था ॥ येथे आत्माचि अलिप्तता ॥ स्वभावता देहासि
॥ १८ देह अवस्था विकारवंता ॥ आत्मा अलिप्त अविकारतां ॥ ज
एसी देह विकारां जडतां ॥ यासी कर्तेव्यता घडे केवी ॥ १९ ॥ सूर्य
थापडुनि जन ॥ कदा नुठवी आपण ॥ तो प्रकाशतां चिजाण ॥ सह
जेंजन नेचेतवें ॥ २० ॥ त्याजनाची कर्मकर्तव्यता ॥ सूर्या आंगी नल
गेसर्वथा ॥ तेवी प्रकाशुनि विकारतां ॥ अलिप्ततत्वनिजात्मा ॥ २१ ॥

५३ जालियांसूर्यकिरणप्राप्त। जेवी अग्नीसवेंसूर्यकांत॥ तेणेंयाग
कांदाघलेत। त्याकर्मअलिप्त सूर्यजैसा २२ तेवीचिस्वकाशे
मन॥ शुभाशुभकर्मेकरीजाण त्यामनोविकाराचित्तभान॥ अ
लिप्तजाणनिजात्मा॥ २३॥ येथेंमनोकृतविकारपूर्ण॥ मनोकृतक
र्मकिर्मजाण मनोकृतजन्ममरण॥ स्वर्गनरकगमनमनोकृत
॥२४ मनोकृतलक्षालक्ष॥ मनोकृतबंधमोक्ष॥ तेचिनिरूपण
प्रत्यक्ष॥ श्रीकृष्णअध्यक्षसांगतु २५ श्लोक॥ एतांमनोरथमयी
र्न्यस्योच्चावचास्तनूः॥ गुणसंगादुपादत्तेक्वचित्कंचिज्जहातिव॥
४३ टीका॥ संसारविकाराचेंभान॥ अभिमानयुक्तकरिमन॥ स्व
ना१ र्गनरकेंगमन॥ देहाभिमानभोगवी॥ २६ आत्मायाहोनिस ॥५३

देहोभिन्न॥ चिन्मात्रैकचिद्घन॥ तेथेआतळोनसिंकेमन॥ शुद्धिअभिमान
असेना॥ २७॥ मन अभिमानप्रसवेमाया॥ अभिमानेगुणआणिलेआया
॥गुणीमाइकेकेलीकाया॥ विकारसामग्रीयासमवेत॥ २८॥ जैसीदेह
पासीछाया॥ तैसीस्वरूपीमिथ्यामाया॥ तेथेंजन्ममरणऐसीकाया॥
रिघावयाठावनाहीं॥ २९॥ आत्माशुद्धकायामलिन॥ कायाज
डआत्माचित्घन॥ अजअव्ययोआत्मापरिपूर्ण॥ जन्म
मरणदेहासी॥ ३०॥ तीन्हीगुणतीन्हिअवस्था॥ कार्य
कर्मअहंकर्त्ता॥ हेदेहाभिमानाचेमाथा॥ आत्मासर्व
थाअलिप्त॥ ३१॥ यापरिवीकाराहुन॥ आत्माचिद्रूपेंस

यापरी विकाराहून आत्मा चिद्रूप सहजें भिन्न । ह्मणसी जीवासी
देहाभिमान । तें हि कथन अवधारीं ३२ जीव अलिप्त मायागुणीं ।
एक सांगन ते काह्मणी । स्फटिक जैसा ठेविजे वर्णी । तद्रूपपणें तो
भासे ३३ होकां तद्रूपपणें ही दीसतां । स्फटिकु अलिप्त निज शु
द्धता । तेवीं सत्वादि गुणीं क्रीडतां । जीव तत्वतां अलिप्त । ३४ स्फ
टिक काजळी दीसे काळा । परि तो काळेपणें वेगळा । तेवीं त
मोगुणीं जीउ मेळा । दीसोनि निराळा तमेसी । ३५ स्फटिक आ
रक्ती आरक्त कळा । दीसोनि आरक्ता वेगळा । तेवीं रजोगु
णीं राजसी लीळा । भोगोनि वेगळा जीवात्मा । ३६ स्फटिक श्वे ॥५४॥

त[illegible]ी दीसें श्वेत । परि तो श्वेतपणें अलिप्त । तेवीं सत्वीं दीसें ज्ञान
वंत । गुणज्ञानातीत जीवात्मा । ३७ । त्रिगुण गुणेंसी अलिप्तता ।
दाविली जीवशिवाची तत्वतां । देहीं असोनि निःसंगता । एक
आतां सांगेन । ३८ । जेवीं घटामाजी जीवन । घटीं चंद्रबिंब
आणि जाण । तेवीं शुद्धासी जीवपण । देहाभिमान देहीं देखे ।
३९ घट निश्चळ तें बिंब निश्चळ । घट चळणें तें ते चंचळ । तेवीं
देहाच्या अवस्था सकळ । मानी केवळ जीवासी । ४० । घटीं का
लविल्या अंजन । तरी ते काळें होय जीवन । परी बिंब प्रतिबिंबा
जाण । काळेपण लागेना । ४१ । तेवीं जीवीचीं सुखदुःख क

५९ णा। कां पापपुण्यादि जेवान्नी नाही जीवशीवाचें माया। देह अ
हंता ते भोगी॥ ४१ ये घटी चे जळ ते घटीं भरित॥ चंद्रबिंब दीसे
त्याही आंत॥ तेवी देहे देही चा त्या देहींत जीवात्मा लुण्त या ज।३
हेतु॥ ४२ चंद्र गगनी अलिप्त असे॥ तो मिथ्या प्रति बिंब घटीं
भासे॥ तेवी वस्तु वस्तुत्वे सावकाशे॥ जीव रूपी से देही सता
॥४४॥ त्रिगुणगुणी गुणातीत॥ देही देहसंगी अलिप्त॥ जी
वशीव दोन्ही येथे॥ तु जम्यां साद्यंत दाविलें॥ ४५॥ हि चिने
णोनियां समस्त॥ देहात्मवादें जाले भ्रांत॥ स्वर्ग नर्कादि अ
वघे योनि भोगवीत अभिमानें॥ ४६॥ याहूनि अधोमुखवये ।५५

थे द्विज वाहु निरवाळ तें जात॥ नाना दुःख योनी भोगवीत॥
जाण निश्चित पापाभिमान॥ ४७॥ द्विज देही आरंभूनि
येथे॥ परमेष्टी देह परीयंत॥ स्वर्ग सुखें देहे समस्त॥ भो
गवी निश्चित पुण्याभिमान॥ ४८॥ येथ पाप पुण्या कर्माच
रण॥ तेवा ढवी ताहे जन्म मरण॥ यातु विरळास भा
ग्य जाण॥ जन्म मरण छेदकु॥ ४९॥ ज्यासी पुण्याचीया
कोटी॥ जिही स्वधर्म जोडिला जोडी॥ त्यासी भूतदया
गाढी॥ ज्याची आवडी द्विज भजनीं॥ ५०॥ जे अहिंसेसि

ज्ञा०ए०

अ०२९

अधिवास ॥ जाचेंअद्वैतपरमानस ॥ जेसारासाररराजहंस ॥ जन्ममरणाचात्रासघेतला ॥ ५१ ॥ जेउपनिषदार्थचातक ॥ ते जीवजनकाचेंशोधक ॥ जेनिजात्मतत्वसाधक ॥ जेविश्वासिकभावार्थि ॥ ५२ ॥ ज्यासीसद्गुरुवोसंतचरणी ॥ जेपाळीविवेकेंगुरुवचनि ॥ त्यासदेहीविदेहभावोजाणेनि ॥ मत्स्वरूपापालोपावती ॥ ५३ ॥ तेहीनिजबोधेंदेहाचाबेडी ॥ तोडुनिजन्ममरणाचीकडी ॥ उभउनिसायुज्याचीगुढी ॥ परापरथडीपावले ॥ ५४ ॥ त्यांसींसंसाराचेंआवर्त्त ॥ सर्वथा ॥ ५६

गेलेंनलगत ॥ जेवीबुडणेयाचासंकेत ॥ मृगजळाआंतअसेना ॥ ५५ ॥ एसेंप्राप्तपुरुषयेथे ॥ संसारीनाहीगाबहुत ॥ होउतीअवघ्याजगांत ॥ येखादाकदाचितदेखिजे ॥ ५६ ॥ असोदेखिलीयात्यातें ॥ कोणएकाहीवोळखवतें ॥ उद्धवाजाणनिश्चितें ॥ आत्मायेथेंदीसेना ॥ ५७ ॥

निर जरीकटभेटलाज्ञाता ॥ त्याचादेहदेखिजेवर्त्तता ॥ परीभीतरीलनिजात्मता ॥ नदीसेंसर्वथाकोणा

१७ तेणेंदुःखें [illegible] णासी ॥ ५८ ॥ आत्मा गेला आ
ला ह्मणती ॥ शेखीं येणें न देखती ॥ तेचि विषिंची उपप
त्ति ॥ स्वयें श्रीपती सांगत ॥ ५९ ॥ श्लोक ॥ आत्मनः
पितृपुत्राभ्यामनुमेयो भवाप्ययो ॥ न भवाप्यय
वस्तूनामभिज्ञो द्वयलक्षणः ॥ ४८ ॥ टीका ॥ ह्मणे
ती पित्याचा आत्मा गेला ॥ यालागीं पितृदेह ना
शला ॥ परी पैलतो आगेला ॥ ऐसा नाहीं देखिला ॥ ५७ ॥

टीका ॥ ह्मणती पित्याचा आत्मा गेला ॥ यालागीं पितृदेह नाशला
॥ परी पैलतो आत्मा गेला ॥ ऐसा नाहीं देखिला कोणीही ॥ ६० ॥
ह्मणसी पुत्रजन्में आला ॥ सी जन्म करितां पुत्राचें जातककर्म ॥
देखीजे देहाचा संभ्रम ॥ आत्मा दुर्गम दासेना ॥ ६१ ॥ येथें आत्मा
ना.५ सी येणें जाणें ॥ सर्वथा नाहीं पूर्णपणें ॥ देहासी च जन्ममरणें ॥ येणें
जाणें दृष्टांतें ॥ ६२ ॥ प्रत्यक्ष देहासी जन्मनाश ॥ आत्मा साक्षित्वें
अविनाश ॥ येचि अर्थी विषद विन्यास ॥ स्वयें हृषीकेश सांगतु ॥
६३ ॥ श्लोक ॥ तरोर्बीजविपाकाभ्यां यो विद्वान्जन्मसंयमौ ॥
तरोर्विलक्षणो द्रष्टा एवं द्रष्टा तनोः पृथक् ॥ ४९ ॥ टीका ॥ बी

५८ जपरिपाकीं वाढीलें वृक्षीं । पर्वतु त्या वृक्षाचा साक्षी । तो पर्वत वृ
क्ष छेदनेन करी दुःखी । तेवी दृष्टा साक्षी वृक्षाची ॥ ६४ ॥ दृष्टा साक्षी
देहमात्रासी । तें देहधर्म न लगती दृष्ट्यासी । तो देही असोनि
विदेहवासी । भवबंधत्यासी स्पर्शेना ॥ ६५ ॥ हा अर्थ नेणोनि अ
विवेकी । अतिबद्ध जाले येलोकीं । तोचि अर्थ पाचे श्लोकीं । श्री
[illegible]स्वमुखीं सांगतु ॥ ६६ ॥ श्लोक ॥ प्रकृतेर्वशमात्मानमविविच्या
बुधः पुमान् । तत्वेन स्पर्शसंमूढः संसारं प्रतिपद्यते ॥ ५० ॥ टीका ॥
कर्मकिर्मकर्तेपणे । आत्मासी नाहीं बांधा जाणे । ये चि अर्थिचें नि स३
रूपणें । मागां संपूर्ण सांगितलें ॥ ६७ ॥ आत्मा नातळे तिन्ही गुणें ।
देहो देहातीत जाणे । प्रकृती हूनि पुरुष भिन्न । हे निजात्मज्ञान ॥ ५८

जो नेणे ॥ ६८ ॥ तो संसाराचा आगपणे । घर जावाई जाला जाणे । देहाभि
मानासी संपूर्णे । येकात्मपणे मांडीलें ॥ ६९ ॥ विषय भोगतो चि पुरु
षार्थ । ऐसे मानोनियां निश्चित । शुभाशुभकर्मी येथ । भोगवि जे
त नानायोनि ॥ ७० ॥ विषयभोग अभिमानें जाण । पुढती जन्म पुढ
ती मरण । नानांयोनी आवर्त्तन । देहाभिमान भोगवी ॥ ७१ ॥ ते
नानायोनीं गर्भदुःख । देहाभिमानें भोगिती मूर्ख । तें चि नाना
लेचें रूपक । यदुनायक सांगतु ॥ ७२ ॥ श्लोक ॥ सत्वसंगादृषीन्दे
वान्रजसासुरमानुषान् । तमसा भूततीर्यक्त्वं भ्रमितो याति
कर्मभिः ॥ ५१ ॥ टीका ॥ देहाभिमानाची हे स्थिती । त्रिगुणगुणा
चि कर्मे होती । तेणें त्रिविधसंसारप्राप्ती । एक निश्चिती उद्धवा ॥ ७२

१९ नकरितांकृष्णार्पण । सात्विक कर्मकीजेआपण । तेणेंक्षोभल्यासत्व
गुण । उत्तमदेहजाणउपजवी ७४ सत्वाच्याअतिउत्कर्षगती ।
देवऋषीब्रह्मऋषीहोती सत्वाच्यासमसौम्यस्थिती । कल्पायु
जन्मतीआज्ञानदेव ७५ सत्वगुणेंतपक्रियायुक्त । स्वर्गीदेव
होतीस्वर्गस्थ । भोगक्षयेंअधःपात । पावोनियोनिजातसत्वगु
ण ७६ आश्रउनिराजसयजन करितांराजसकर्माचरण । ते
णेंक्षोभल्यातेरजोगुण । योनीकोणउपजवी ७७ राजसकर्म
निष्फलवृत्ती । तेदैत्यहीभगवद्भक्तहोती । जेरजउत्कर्षेभोग
वांछिती । तेअसुरहोतिमहायोधे ७८ रजोगुणेंस्वकर्माचर
ण तेणेंकर्मेंजन्मतीब्राह्मण । रजतारतम्यजाण चाऱ्हीवर्ण ॥५९॥

जन्मती ७९ तामसाचेंसंगतीजाण करितांतमिष्टकर्माचरण
॥ क्षोभल्याजोतमोगुण । तोनीचयोनिदारुणउपजवी ८० भूतप्रे
तपिशाचक । तीर्यकयोनीअशेष वृक्षपर्वतपाषाणदेख । यायो
नीअनेकभोगवी ८१ आशंका कर्मत्रिगुणात्मकसाचार । परि
कर्मफळभोक्ताईश्वर । हावेदशास्त्रेंविचार । केवानिर्धारितुह्मीही
॥८२ देहसाक्षित्वेंआत्मानिराळा । ऐसागतश्लोकीकेलानिर्धारा । जो
कर्मफळभोक्ताकर्माविगळा । तेकर्मफळाकेवीभोगी ॥८३ ऐसें
आशंकेचेंअंतर । जाणोनियांसारंगधर । तेविअर्थिचेंउत्तर । वि
षदसाचारसांगत ८४ श्लोक नत्यंतोगायतोपश्यन्यथैवानुक
रोतितान् एवंबुधिगुणान्पश्यन्नीहोप्यनुकार्यते ५२ टीका ।

६० कळाकुशळासभानायक। त्यापुढेंरंगल्होतां कौतुक। गात्यांना
चत्यांचेंतालथाक। स्वयेंदेखेअनुकरें। ८५ सभेसी बैसल्या
निश्चळी। तेंवीप्रकृतीपुरुषवेगळी। रंगीचाअनुकरेथाकता
ळी। तोप्रकृतीचीलीलाअनुकरे। ८६। तेचिअनुकारल्लणेसी
केसें। प्रकृतीकेवळजडांशे। जाणपणेंआत्मासीअसें। येणे
विन्यासेंभोक्ताल्लणेसी। ८७ आशंका। प्रकृतीछेदेंअनुक
र्ता। गुणकर्माचाफळभोक्ता। आत्माजाल्ताजेत्तवता। नैनि
त्यमुक्तताभंगीली। ८८ जोकरीकर्मफळस्वादन। त्यासी
लागेकर्मबंधन। कर्मास्तवजन्ममरण। आत्मासीजाणल्ला
गलें। ८९। नित्यमुक्तअविकारी। यागोष्टीराहिल्यादुरि॥ ॥६०

...त्माजाल्तासंसारी। गुणविकारीअतिबद्ध। ९०। उद्धवानूऐ
सीऐसी। आशंकाह्मणेधरिसी। आत्माअलिप्तगुणकर्मासी॥
दृष्टांतेसीहरीसांगे। ९१। श्लोक। यथांभसाप्रचलतातरवोपिच
लाइव। चक्षुषाभ्राम्यमाणेनदृश्यतेभ्रमतीवभूः। ९२। टीका॥
जेवींगंगातीरिंचेंतरु। जळीवाहतांदेखेनरु। तेंवीमायागुणअनु
कारु। भासेविकारुआत्मतीं। ९३। ज्याचेंडोळाभंवंडीसबळ
॥ तोभोंवतेंदेखेंभूमंडळ। तेंवीमायीकविकारमात्र मिथ्या
केवळआत्म्यासी। ९४। जोअश्वारुढहोउनिपाहे। जळ
प्रवाहासन्मुखराहे। तोखेळेंमीजळीप्रवाहें। ऐसामिथ्याहे
यअनुभव। ९५। तेंवीआत्मानित्यनिर्विकार। तेथेंमायागुणसं

श्री

६१ सार। कल्पनायोगें साचार। मानिती नरमनोमय। ९५॥ आब्रह्मस्तं
भपर्यंत। नानायोनी विकारवंत। कर्मक्रिया फळभोग येथें। जाण
निश्चित मनोजन्य॥ ९६॥ श्लोक॥ यथा मनोरथधियो विषयानुभवो
मृषा। स्वप्नदृष्टाश्च दाशार्ह तथा संसार आत्मनः॥ ५४॥ टीका॥ आ
त्मा नित्यमुक्त अविकारी। तो संकल्पें की जें विकारी। असंसारी
परि संसारी। मनें करी मानिजे॥ ९७॥ जेवीं येक टाकेमना पंथ
॥मी राजा होईन करी मनोरथ। परचक्र लुटिलें तेथ। होय उन्मत्त यु		क४
द्धासी॥ ९८॥ तो युद्ध आवेशें कडकडाट। तेणें सत्राणें उडे उद्भट॥
अडखळोनि आदळे पाट। म्हणे मी घायवट पडला कीं॥ ९९॥
[...]संसार हा काल्पनिक। तेथिल सुख आणि दुःख। मिथ्या के		॥६१॥

आ[...]ाइक। जाण निष्टंक निजभक्ता॥ ६००॥ दाशार्ह योनि जन्मलासी
॥तूं उत्तम दशा पावलासी। याल्लागी म्हणे हृषीकेशी। उद्धवासी दा
शार्ह॥ १॥ जेवीं कां स्वप्नभोगी जाण। स्वप्नीं सत्य मानी आपण। तेवीं
संसार हा दीर्घ स्वप्न। मायिक जाण मिथ्यत्वें॥ २॥ जागा जालिया
स्वप्न वृथा। निरहंकारी संसार मिथ्या। हे ब्रह्मज्ञानाची मुख्य
कथा। जाण तत्वता उद्धवा॥ ३॥ संसार तो कल्पनामात्र। आ
त्मा निर्विकार चिन्मात्र। जेवीं मृगजळीं भरी भास्कर। तेवीं
संसार करी आत्मा॥ ४॥ उद्धवा तूं म्हणसी आतां। ऐकतां तूं हे मु
खीची कथा। संसार मिथ्या समस्ता। तरी साधनावस्था कां सोसा
वी॥ ५॥ जेवीं वंध्यापुत्राचें लग्न। करावया न करी कोण्ही यत्न। कां

गी०ए०

६२ मृगजळींबां धोनि धरण । पाटबाधुनकोणीकरीनां ६ ॥ तेवी मिथ्या
संसारबंधन । तेथेंश्रवणमननचिंतन ॥ विवेकवैराग्यध्यानज्ञान ॥
वृथाकांजनसोसीती ७ उद्धवाबागुलाचेंभयखोटें ॥ परीबाळका
सीसत्यवाटे ॥ तेवीमिथ्यासंसारु कचाटें ॥ जीवीप्रकटेंबद्धता ८ ॥
तेचिअर्थिचादृष्टांत ॥ स्वयेंश्रीकृष्णसांगत ॥ मिथ्यासंसारिकये
... र्भमेंबाधितभ्रांतासी ॥ ९ ॥ श्लोक ॥ अर्थेह्यविद्यमानेपिसंसृ
तौनेनिवर्त्तते ॥ ध्यायतोविषयानस्यस्वप्नेनर्थागमोयथा ॥ ५५ ॥
टीका ॥ विचारेपाहतांमिथ्यास्वप्न ॥ तेथिलविषयसेवन ॥ सुख
दुःखेंबाधीगहन ॥ एकलक्षणतयाचे ॥ १० ॥ स्वप्नीपुत्रलाभरा
... न्मान ॥ तेणेंसुखेंवोसंडे आपण ॥ जालियाधनाहरण ॥ ६२

... दुःखदारुणआक्रंदें ॥ ११ ॥ त्यासीजागेनकरितां ॥ स्वप्नसुख
दुःखबाधकता ॥ निवर्त्तेनासर्वथा ॥ जाणतत्वतांउद्धवा ॥ १२ ॥ ते
वीविषयासक्तजन ॥ ज्यासीअखंडविषयध्यान ॥ ज्याचेंविष
...मन ॥ देहाभिमानगोवित ॥ १३ ॥ त्यासीनकरितांश्रवणमन
न ॥ नसाधितांविवेकज्ञान ॥ नधरितांवैराग्यपूर्ण ॥ भवभय
जाणतूटेनां ॥ १४ ॥ संसारमिथ्यातोंडें ह्मणतां ॥ नतुटेसुख
दुःखभयव्यथा ॥ जन्ममरणादीअवस्था ॥ अहंममतासु
टेना ॥ १५ ॥ ऐसेअज्ञानजन ॥ तेहींअवश्यकरावेंसाधन ॥ विवेकवैराग्यधरितापूर्ण ॥ भवबंधननिवारे ॥ १६ ॥ या

भा०ए०

१२ लागीउधवाजाण सकळसाधनाचें कारण जेणेंहातांचेर
ब्रह्मज्ञान तेंवैराग्यपूर्णसाधावें १७ एकविरक्तीचीमांगी
॥जैसीघडघडीतआगी तैसेंवैराग्यहोवावेंआंगी तेप्रा
प्तीलागीअधिकारी १८ ऐसेमुमुक्षजेसपुरते परमकृपेंचे
[illegible]हातें सद्गुरुथापडुनिज्यातें करीअद्वैतेजागृत १९ त्यासी
[illegible]हाद्विभेदपुष्टी मिथ्यामायागुणत्रिपुटी ब्रह्मानंदेंकोंदलीसृ
ष्टी स्वप्नवतदृष्टीसंसार २० येकुडाहेपरमप्राप्ती विवेकवैरा
ग्यचेहोती तेचिवैराग्यउद्धवाप्रती स्वयेंश्रीपतीसांगत॥
२१ श्लोक तस्मादुधवमा[illegible]विषयानसदाद्धिपेः आत्मा ॥६३॥

१२ [illegible]गुणनिर्भ्रांतिपश्यवैकल्पिकभ्रमं २६ टीका विषयाचीजेआ
सक्ती तेबाधकपरमार्थप्राप्ती विषयसांडासांडीनिश्चिती॥
परतोनिहातीनातळे २२ आसक्तीछत्तिइंद्रियपोग अतिलो
लुप्यविषयभोग तोचिमुख्यतेंभवरोग यालागीत्यागकरावा
२३ विषेंरांधिल्यापरमान्न तेंग्रासमात्रेंहरीप्राण विष
येकदामारीजाण विषयपुनःपुनामारक २४ ह्मुणसीप्रा
रब्धेंभोगयेती तत्यागितेकेवीजाती विषयत्यागाचीयु
क्ती वैराग्यस्थितिघडेकेवी २५ प्रारब्धेविषयभोगये
ती तेसाधकादुःखरूपहोती वनवाम्हगेंआहळती॥

६१ तैसी स्व[illegible]गनें ॥ २६ ॥ व्याघ्रमुखी सांपडे गाय ॥ तैसी भोगी
चडपडा तु जाय ॥ ऐसें निश्चनु तापें पाहे ॥ वैराग्य होय पत्र नि
वार ॥ २७ ॥ वैराग्य जालियां धडफुडे ॥ सद्गुरुकृपा होत
वडे ॥ तेणें गुरुकृपा उजीयेडें ॥ संसार उडे धुंदे सी ॥
२८ ॥ जालियां गुरुकृपा सुगम ॥ सर्वत्र ठसावे
परब्रह्म ॥ तेथें जन्मे मरणें कैचें कर्म ॥ भवभ्रम असे
ना ॥ २९ ॥ तेथें वाती लाउनि पाहातां ॥ संसार दीसेना
[illegible]नुतां ॥ तेवी निभ्रमें पाहों जातां ॥ न लगे हातां सु ॥ ५४

सर्पु ॥ ३० ॥ भवंडिचें निचेग वशे ॥ भिंडो रानि टउ भिदिसे ॥ ते
विभ्रमाचे निश्रावेशे ॥ संसारु भासे सत्यत्वे ॥ ३० ॥ केवळ
तो निबीड भ्रम ॥ संसारु हे त्याचें नाम ॥ येरुवी निखळ
परब्रह्म ॥ तेथें जन्म कर्म असेना ॥ ३१ ॥ ऐसें जरी जालें ब्र
ह्मज्ञान ॥ तरि प्रारब्धभोगावेग जाणे ॥ जेवी कुलाल
भांडें नेपणे ॥ परि चक्र भ्रमण राहेना ॥ ३२ ॥ वृक्ष समूळी
उपडल्या जाणे ॥ उपडितां न वचे सारद्र पणे ॥ तेवी होतां
चि ब्र[illegible]ज्ञान ॥ प्रारब्ध जाणे सोडीना ॥ ३३ ॥ त्या प्रारब्धा

चीयेगत॥ ॥वि॰षम भोगजरीयेती॥ तेथें उपावो न करावा निवृत्ति
॥निजशांती साहावें ३४ विषम भोग आलिया जाण॥ निजशां
तिधरूनि संपूर्ण॥ सुखें वर्त्तती साधुजन॥ विवेकसंपन्न क्षमा
वंत ३५ हातां आलियां निजशांति॥ संसार बापुडें ते कीती॥
ये चि शांतीची स्थिती॥ स्वयें श्रीपती सांगतु ३६॥ जे निज
शांतीचें कल्याण॥ जेणें जीउ पावे समाधान॥ ते अतिगोड
निरूपण॥ दो श्लोकीं श्रीकृष्ण सांगतु॥ ३७॥ श्लोक॥ क्षिप्तो
वमानितो ऽसद्भिः प्रलब्धोऽसूयितो ऽथवा॥ ताडितः संनिरु
द्धो वा वृत्त्या वा परिहापितः ५७॥ निष्ठ्यूतो मूत्रितो वा ज्ञै॥ ॥६५

र्बहुधैवं प्रकंपितः॥ श्रेयस्कामः कृच्छ्रगत आत्मनात्मान
मुद्धरेत् ॥५८॥ टीका देहाभिमानी तामसजन॥ अति दुष्टते
र्जनः॥ तिहीं साधूसी करितां छळन॥ शांतिस्तव सज्जन
धीन क्रुत्ती ३८ अल्प उपद्रवी जाण॥ क्रोधा न येती
न॥ तैसें नव्हे अतिनिर्वाण॥ पीडा दारुण करिताहि॥
कायिक वाचिक मानसिक॥ त्रिविध पीडा तें देख॥
जि शांती नेटक॥ जाण निविवेक तेसा होती॥ ४०॥
नतां अन्ययुक्ती॥ आक्षेपुनि हेडावित्ती॥ झिडकुनि निय
भवि[illegible] [illegible]ती [illegible] ॥ ४१॥ शब्दीं सब[illegible]वेंक

...द ... जनदु... ॥ अपवित्र अमंगळ ॥ ...
ळलो... ४२ ॥ ऐसा दुर्जनाच्या दुष्टोक्ती ॥ साधू साहे नि-
ति ... तेशांत... ची उपपत्ती ॥ विवेकस्थिती अवधारी ॥ ४३ ॥ परा-
जिका वोठहु लत्ती ॥ माझा आंगी तेन रूपती ॥ यालागी अ-
धुनयेचित्ती ॥ निजशांती ढळेना ॥ ४४ ॥ सभेसी सन्मानें पू-
तां ॥ लोटुनि घात लाखा जुतां ॥ हानौ एिंया चरण घातं
नेला परता अपमानें ॥ ४५ ॥ सन्मानें जेथे पूजूनेती ॥ तेथें
असे केवळ क्षिती ॥ अपमानें जेथें लोटती ॥ तेथें ही क्षि-
ती तेचि पैं ॥ ४६ ॥ येथे मान आणि अपमान ॥ मानाची कं

...समा जाण ॥ ऐसे निविक सज्जन ॥ द्वेषी ना जन निजशांति ॥ ४७
लोभूनि नाना युक्ती ॥ ठकूनियां निर्भर्त्सिती ॥ लोभू केवळ अध:-
ती ॥ त्याची निवृत्ती जिही केली ॥ ४८ ॥ त्यासी निंदिता चि जाण ॥ पै
...देजें आपण ॥ यालागी क्रोधा न येमन ॥ शांती संपूर्ण ढळे ॥
...॥ श्रुति बोलति शास्त्रार्थ ॥ अर्थ तितुका हि अनर्थ ॥ त्या
अ...र्थ जो कारि निवर्त ॥ त्यासि द्वेषी ते मूर्ख ॥ ४९ ॥ सा जुण ॥ रर्न४
दोष ...रोपिती ॥ नाना परी निंदा करिती ॥ तेणें हितमानी चि-
त्ती ॥ ना...क निश्चिती हे माझे ॥ ५० ॥ मातेचें जे कर्त्तव्य ॥ ते वरी
साहित ...हा हित ... जनक माझें केवळ ॥ सबाह्य म

श्री०ए

॥६७॥ कर्मक [illegible] घुरी [illegible] रिसी ॥ तेंकोणं ताल्हळन ॥ होता
[illegible] ति [illegible] ॥ कोणं चेंन बोलिं दोषगुण ॥ तेऐशां तीजाण
[illegible] ऐं वाले जी विकारस्थिती ॥ धनधान्य क्षेत्रवृ
[illegible] हो रोनि नेती ॥ तेऐंही चित्ति क्षोभनुपजे ॥ ५३॥
[illegible] दैवाधीन ॥ त्यासी देती घेति वजाण ॥ याल
[illegible] ॥ शांती लागु [illegible] संडी ॥ ५४ ॥ वृत्ती घेउनि उगे
[illegible] ॥ [illegible] कोनि बांधनी ॥ येक तोंडावरी थुंकती ॥
[illegible] ती श्रातिदुष्ट [illegible] ॥ येक ताडिनी पाडिती ॥ येक
[illegible] ॥ त्सी [illegible] ॥ तेनं शांति विवेकु सांडी
नी पजना ॥ ५५ ॥ थूकाम्राणिकजे मूत ॥ तेदेहाचि माजिं उपज ॥६७